

Віра Вовк

МЕРЕЖА

Ріо-де-Жанейро—Київ—Львів

ЗАМІСТЬ ВСТУПНОГО СЛОВА

Німецький середньовічний семінар у Тюбінгені часто мав свої зібрання в домі нашого професора Гуго Куна. Він, дотепно приговорюючи, розміщував своїх студентів по різних кріслах і дзиґликах.

– Und Fräulein S. – звернувся до мене – aus ornamentalen Gründen wollen wir auf diesen Stuhl setzen.*

Тоді я подумала, що бажаю бути суттю, не орнаментом.

* А панну С., з орнаментальних причин, посадимо в це крісло.

НА СТАНЦІЇ В РАКОВСЬКИХ

38-го року я склала іспит до дівочої гімназії Рідної Школи УПТ ім. Кокорудзів у Львові. Батьки примістили мене “на станції” в домі професора Івана Раковського, де я мала status доньки родини. Мені не відомо, які були взаємини між батьками й сім’єю Раковських. Правдоподібно, вони дружили ще з тих років, коли наша родина мешкала у Львові, і батько піклувався здоров’ям митрополита Шептицького, але тоді я була малою дитиною. Опісля батьки перенеслися до містечка Кути в Косівському районі, близько дому моєї бабуні, що стояв на горі в Тюдеві над Черемошем. До того часу я ходила до польської школи, бо української в Кутах не було.

В домі Раковських мешкало ще й молоде подружжя: їхній син – Вуна із дружиною Галюсею, і стара тітка, з якою я ділила кімнату. Дивлячись із відстані часу, виглядає, що Раковські жили дуже скромно. Пригадую собі тільки досить обширну вітальню з великим столом, де я робила свої шкільні задачі, і шафи, переповнені книжками, де я нишпорила, бо вже тоді був із мене

справжній книгоїд. Професор Раковський, мимо своїх пильних занять, завжди знаходив час, щоб перевірити мої задачі, піклувався також моєю надпрограмовою лектурою, ховаючи часом якусь книжку за спиною, щоб я її не помітила, або бігаючи за мною довкола столу, сміючись відбирав якийсь роман, на його думку невідповідний для тринадцятилітнього підлітка.

В нього був завжди доброзичливий гумор. Розказували, що якимось Раковські були запрошені в дім приятелів на іменини. При тій нагоді професор познайомився з онуком родини, який ходив до другої чи третьої класи.

— Чи ти знаєш, котре українське слово має чотири “и”? — поважно спитав він хлопця, а коли той заперечив головою, жартома сказав: —и—ми—ни—ни.

Минуло літо, хлопчина пішов до школи, а там довелося писати задачу про якусь особливу подію під час вакацій. Він вибрав як тему оті цікаві “иминини”, де було багато “имининових” гостей, що принесли “имининові” дарунки, де діти гарно бавилися й смакували “имининового” торта, і тим подібне.

Учитель похвалив хлопчину за гарну задачу, але дивувався, звідки в нього таке смішне написання слова “иминини”.

— То сам пан професор Раковський мене навчив, — гордо відповів хлопець. І додав: — Він же найкраще знає український правопис!

Час затирає багато спогадів, але також витворює міти, і, може, цей тут пришили як латку на одяг достойного вченого, голови Наукового Товариства Шевченка, професора Івана Раковського.

МАДЖОКО

З початком сорокових років моя родина опинилася в Дрездені, де посестра Зоя Лісовська, що перебувала з нами, і я ходили до гімназії Кляри Шуманн. Тоді батько зв'язався з Робертом Лісовським, який жив у Празі, і запросив його до Дрездена. І він, і Зоя були щасливі з тієї зустрічі, бо донька не бачила батька ще з дитинства.

Професор Лісовський зараз став моїм “вуйчиком Робертом”, а батько, познайомившись ближче з його музично-малярським виміром, назвав його “Маджоко”, що звучало мистецько-італійським тембром. Ми обі були захоплені подарунками від нього: нашими першими пудерничками в червоних коробочках із наче б то крокодиллячої шкіри, що замикалися на зіпер. Зараз почали придумувати різні дієства для нашого гостя, і виконали перед домашніми глядачами “танок одалісок”, розкинувши з його закінченням на килим долівки пригорщу кольорових кульок.

За такі й подібні представлення нас, вправді, хвалили, але Робертові Лісовському здавалися вони, мабуть, надто дитячими, тому він вирішив

дати нам виклад про творчість Юрія Нарбута та показати зразки його графіки. До сьогодні пригадую, що то були проєкти на різні літери для букваря, а також українські паперові гроші.

Ми спілкувалися з Маджоко вже й після його від'їзду, і він відписував нам листи з дотепними малюнками.

За якийсь час ми обі, у товаристві моєї матері, відвідали його в Празі. Роберт Лісовський і там опікувався нашою культурою: намагався показати нам історичні й мистецькі пам'ятки міста; возив нас до замку Градціна, до старої церкви із гробом Віта Ствоша, показав нам годинник Орлой, де позначені не тільки години, але й місяці та роки; ратушу, звідки скидали радників у Тридцятирічній війні, міст над Велтавою й Карловий Університет, де студіювали мої батьки... Він був чудовий розповідач, особливо, коли згадував свою молодість у Запоріжжі, Дніпро й старі надбережні дуби, свою дорогу Україну, за якою тужив.

Довгі роки я не спілкувалася з Маджоко; розділила нас війна й воєнні трагедії. Аж у 1956 році, коли я перебувала на постградуаційних студіях у Мюнхені, вирішила відвідати його в Лондоні, куди він переїхав після різних страхітливих переживань.

Він жив у малій квартирі в дільниці Ноттінгем, поблизу професора Вадима Щербаківського. Вечорами оба мельомани зустрічалися, щоб

послухати при старім патефоні голосів Шаляпіна й Карузо. Залишилася така світлина в альбомі: я між ними двома на тлі килима проєкту Роберта Лісовського.

Будучи людиною радше непрактичною, він не міг надивуватися, що я одна давала собі раду у великому Лондоні, відвідувала музеї й галерії. Часом ми разом ходили по місту, і оглядали вітрини з різним жіночим крамом, яким він не менше цікавився, любуючись зіставленням красок рукавичок із парасольками, або робив коментарі, якого типу жінці відповідала б якась особлива сукня, чи якийсь капелюх. Він любив гарних жінок із плеканою красою, нагадуючи, що навіть грецькі мрамурові богині мали мальовані очі й губи. Сам, однак, не носив ніяких “артистичних” костюмів, ні прикрас.

Останнього разу я зустрічала Маджоко в Женеві, на весіллі доньки власників замку Кран, приятелів його доньки, тоді вже Зої Нижанківської. Він був уже похилого віку, але завжди ще з гідною поставою, бездоганно вдягнений пан професор Лісовський. До кінця життя відносився до мене з ніжністю, і завжди залишиться в моїй пам’яті як дорогий, рідний вуйчик Маджоко.

1989 року, учасницею святкувань Шевченка, я коротко відвідала Запоріжжя, і забрала пригорщу землі – на його могилу в Женеві.

ЗНАКИ

Мене з матір'ю вивезли колективним транспортом із палаючого Дрездена. Цілий тиждень ми товклися в голоді й холоді різними дорогами, аж добилися до малого швабського містечка Вальдзе, де давніше перебували з батьком на відпустці й купалися в озері. Коротко після нашого прибуття, чужоземний легіон де Голя зайняв місто, яке беззбройно здалося. Почалося свавілля першої лявіни окупантів: грабунки й гвалтування. Мені довелося пити вино між двома пістолетами при голові, і врятувала мене від гвалту підсвідома вигадка, бо мене першою, “той італійський тип”, тягнули із собою солдати.

Я трималася за живіт, мов у корчах, і вдавала нудоту.

– Що з тобою? – запитав один із них.

– Не знаю, маю підозру, що це тиф, – тут була епідемія, – відповіла я ломаною французькою мовою.

– То забирайся геть разом зі своєю мамою! – перелякані відправили мене. І так ми врятувалися, перебравшись одразу з багатой, гостинної вілли меценаса Вебера до скромної садиби пані Йозефи

Гір, зараз біля костела. Чужоземний легіон, що знущався над мирним населенням, посунувся далі, до Вальдзе прибуло французьке військо, і обставини стали нормальнішими.

Те, що знаю із власного досвіду, притаманне першому причалові будь-якого окупанта. Подібно поводитися радянське військо у Відні, де також чудом урятувалася від гвалтів посестра Зоя Лісовська.

З кінцем війни, протягом цілої години дзвонили всі ще існуючі дзвони в Німеччині. Люди раділи й плакали, і я ридала, бо ми не були певні, що сталося з батьком у Дрездені; тієї горезвісної ночі він мав дежур у шпиталі. Коли, перебродивши по руїнах і трупах ціле місто, я врешті добилася тоді до розбитого корпусу лічниці, одна принагідно надібана медсестра пізнала мене, і в поспіху сказала, що батько загинув.

Я шукала його довго з роздертим серцем серед диму й хаосу, але не знайшла.

Сумнів почав мене мучити: я могла дістати помилкову вість, батько міг бути десь живий, але важко ранений, або хворий, без опіки, відірваний від нас, бо Дрезден зайняла вже радянська армія, а ми були у французькій зоні...

Думка про нещасного, покинутого батька так мене гнітила, що здавалося розірве серце. Мені треба було знати, чи він живий, чи мертвий.

Я взяла свій молитовник і пішла до костела. То була дообідня пора, але брама стояла відкрита, і нікого не було всередині. Я клякнула перед самим вівтарем і сказала:

– Господи, Ти знаєш, що довго не витримаю такої непевності. Змилосьердься наді мною: дай мені знак, як маю молитися за батька!

З вірою я розгорнула свій молитвеник і перчитала: “Молитва за усопших”.

Мене огорнула хвиля миру. Тепер я знала.

Це одне з тих таємних знаків мого життя, який тримає мене у вірі. Іншими були переживання в Тюбінгені: ненадійне помешкання в домі ректора університету, професора Теодора Штайнбюхеля, і його передчуття смерті. Все своє життя я відчувала Господню руку над собою, навіть тоді, коли її не заслуговувала.

ЄДИНА ЗУСТРІЧ

З початком сорокових років разом із матір'ю й посестрою Зоєю ми відвідали в Празі Роберта Лісовського, Зоїного батька. Ті відвідини залишили в мені незабутній спогад, бо вони були одночасно зустріччю з нашою празькою інтелігенцією, яка мимо своїх емігрантських обставин плакала дуже інтенсивне творче життя.

Садиба Роберта Лісовського була наповнена карпатськими церквами й дзвіницями, китицями польових квітів, соняшниками, будяками, натюрмортами й графікою, що мала перетворитися в обкладинки поезій Олега Ольжича, Івана Ірлявського, Андрія Гарасевича й інших. Мистець Роберт Лісовський був одним із перших, хто збудив у нас зацікавлення й любов до такого своєрідного існування, розкриваючи нам ті горизонти душі, що полонили нас на ціле життя.

Він водив нас із собою по домах своїх найближчих друзів: ми були гостями в робітні професора Стаховського, який щедро обдарував нас своєю керамікою; потім у композитора Бориса Левицького і його дружини, скульпторки Ніни,

що якраз ліпила погруддя Шевченка. Борис скомпонував пізніше дві пісні – наші портрети: Зою – Степ і Віру – Черемош.

Одначе, найглибше запам'яталася гостина в родині Гарасевичів, де нас двох уже не вважали дітьми, а радше молоденькими панночками. Ми познайомилися зі струнким блондином, уже університетським студентом, поетом і піяністом Андрієм Гарасевичем. І він грав для нас на роялі Патетичну сонату Бетовена, і читав нам свої поезії, а ми сиділи заворожені його пальцями й голосом, не промовивши за цілий вечір, здається, ні одного слова...

Це був єдиний раз, що я його зустрічала.

Кілька років пізніше, це було вже після війни, будучи студенткою Тюбінгенського Університету, я довідалася, що Андрій Гарасевич жив самотньо в південній Німеччині, належав до групи українських письменників у екзилі – МУР, і займався альпінізмом. У 1947 році, спинаючись на один стрімкий шпиль, знайшов свою передчасну смерть.

Усе ж таки цей кінець видається мені символічним, сізіфським. Умерти стримівши до вершин було також долею його найближчих друзів: Олега Ольжича й Івана Ірлявського.

ПОЧАТОК СТУДІЙ

З кінцем війни відкрили в Тюбінгені перший у Німеччині вцілілий університет, куди ринула вся голодна науки громада, і мені також до болю хотілося вчитися, а тут – ні достатків, ні навіть матурального свідоцтва, що згоріло в Дрездені...

Ми довідалися, що в Тюбінгені перебуває єзуїт, патер Вульф, який сидів у камері смерти в Могабіті, куди дістався також приятель нашого дому, доктор Данецький, що став дияконом нашої Церкви й привіз вістку про смерть батька. В'язні відправили в камері смерти першу Службу Божу за нього. На другий день мали їх розстріляти, однак вночі був наліт на Берлін, бомба розбила мур Могабіту, і вони врятувалися.

Разом із матір'ю я вибралася автобусом до Тюбінгену відвідати патера Вульфа, який добре розумів мою насагу стати студенткою, однак не давав надії: університет, у першій мірі, приймав солдатів, що поверталися з війни й мали вже по декілька семестрів студій; крім того, щоб вписатися, треба було доказати помешкання в самому місті, а Вальдзе лежить далеко на південь, близько Боденського озера.

Патер Вульф попрощався з нами, але щоб не зовсім нівечити моїх молодіжних сподівань, сказав знов приїхати за тиждень.

Я бомбардувала небо молитвами. Ми з мамою молилися навіть у автобусі, коли через тиждень знов їхали до Гюбінгену.

На наш дзвінок патер Вульф відкрив двері, широко всміхаючись, і мовив:

– Але ви маєте доброго Ангела Хоронителя, панно С.! Знаєте, де я вам знайшов кімнату? В домі ректора університету!

Ректор Теодор Штайнбюхель, професор Теологічного факультету, написав до університетського секретаряту цидулку, і я стала кандидаткою на студії. Вправді, довелося перше, через *numerus clausus*, здавати вступний іспит, але оскільки я здобула перше місце, мене не тільки вписали на студії, як і дали мені єдину в університеті стипендію. На жаль, на другий день прийшла інфляція, і за свою стипендію я купила пару черевиків.

Так почалися мої голодні й холодні чотирічні студії в Гюбінгені. Копія матурального свідоцтва прийшла із Дрездена щойно за півроку... Ректор Теодор Штайнбюхель був мені духовним батьком і опікуном. Після його надзвичайної смерті, про яку я вже згадувала в іншому місці, мати і я виїхали з Німеччини, з коротким перебуванням у Франції, до Бразилії.

ТЮБІНГЕНСЬКІ ЗАБАВИ

Наші академічні свята й забави в післявоєнних роках відбувалися в приязному спілкуванні між професорами й студентами, хоча в атмосфері недостатків тих голодних років, коли надіваний повідлом пампушок або “брецель” правили за неабияку рідкість у святковому буфеті. Правда, ми були молоді, важливішим було безустанно крутитися в танці, або співати італійські ренесансові мадригали... Одного разу, усе ж таки, придумали іншу забаву, а саме *ex prompto* віршувати на всіх присутніх дотепні панегірики, вписуючи плоди нашої фантазії до настільних карточок. Між моїми паперами знайшлася така карточка. Треба згадати, що тоді я слухала викладів із латинської лірики, що, як відомо, не грішить надмірною соромливістю.

Ось що мені вписав на пам'ять якийсь уциплений колега:

Klein Wira findet manches schön,
Was sonst lasziv ist und obszön,
Alsdä Martial, Catullus sein;
Welch lüstern Frauenzimmerlein!

(Віруні править за вродливе
Все сороміцьке й не цнотливе,
Скажім: Катувль і Марціял
Розкішний панні – ідеал).

Інакше ніж тубінгенський товариш класифікував мене Юрій Соловій, близький приятель Нью-Йоркської Групи, що намалював мій портрет серед друзів у сяйві святої авреолі. Хто не вірить, хай зайде до Богдана Бойчука в Києві й подивиться на велику картину, що висить у світлиці над канапою!

ПРОФЕСОР ГЕРМАН ШНАЙДЕР

Зевсом у нашому тюбінгенському Олімпі був суворий, іронічний Герман Шнайдер, довголітній, признаний дослідник Середньовіччя. Він любив кидати свої літературні жарти особливо на новоспечених студентів, а хто коли посмів засміятися, ставав його постійною жертвою. Тоді ще віддаль між викладачами й студентами була велика; професора обвіював тиміям мудрости й обожування, не те, що сьогодні в Бразилії, де студенти часто звертаються до викладача через “ти” і домагаються перевірки своїх праць, щоб отримати кращу оцінку.

Склалося так, що я прийшла останньою на лекцію в семінарі про баяду. Єдине вільне місце при довгих столах, розміщених у виді підкови, було напроти нашого грізного “meister-a snîdere”, як ми його потайки називали. Я сіла й дожидала початку дії.

– Панно С., що таке баяда? – звернувся він до мене.

– Це форма поезії, що об’єднує в собі епічні, ліричні й драматичні первні, – імпровізуючи відповіла я.

Шнайдер подумав і прийняв окреслення. Тоді почав ставити різні питання по периферіях столів, але мене вже не займав.

Одного разу він знов випалив якийсь свій літературний жарт, що його студенти крадькома називали “Schneiderblüte” (цвіт Шнайдера). Всі чемно придушували в собі сміх, а я не змогла, і так сердечно розсміялася, що ніяк не могла зупинитися.

Професор поважно повів зором ліворуч і праворуч по задеревілій із жаху аудиторії й чемно звернувся до мене:

– Панно С., чи дозволите далі продовжувати лекцію?

– Так, пане професоре, – відповіла я, знічев’я опритомнівши.

Я вибрала його, найвимогливішого, на орієнтатора своєї докторської праці “Deutsche epische Mariendichtung im Mittelalter” (Німецька епічна марійська поезія Середньовіччя), але докторський іспит склала щойно три роки пізніше, в Католицькому Папському Університеті в Ріо-де-Жанейро.

Професора Германа Шнайдера, як сповістила мені університетська подруга Армгарт Тренделенбург, уже не було між живими.

Я вдячна йому. Він ставився приязно до мене. Не кажу: з ніжністю, бо то було б забагато, але, напевно, з доброзичливістю.

В ПОШУКАХ ПРАЦІ

Отець Володимир Ханейко чекав на наш корабель у гавані Паранагви й забрав мене з мамою до посілля Кастро, де був парохом. Ми сиділи там тиждень, знайомившись із пів-тропічним підсонням, рослинністю, а також із тамошнім життям. Усе було новою, але не обіщувало будь-яких перспектив на майбутнє. Вирішили переїхати до столиці штату, Курітиби, й шукати там праці. Очевидно, не знаючи португальської мови, без місцевого знайомства, єдиною тільки могла бути праця домашніх служниць. Обі ми були ще молоді, і не боялися фізичної роботи, однак не хотіли розлучатися в чужому місті й шукали такого дому, де прийняли б нас разом на працю. Після довгого блукання містом нам пощастило знайти розкішну віллу в плеканому саду, де потрібно було якраз двох прислуг. То був дім університетського професора, але його прізвище вже затерлося в пам'яті. Ввічлива господиня попровадила нас кімнатами, які нам доводилося б чистити. Ми ступали по килимах, серед палісандрових меблів і картин у тяжких рамах на стінах аж до домашньої бібліотеки, де за письальним столом сидів пан дому. На полицях,

що суцільно покривали стіни, у шкіряних оправках пишалися томи всесвітньої літератури. Я побігла очима по їхніх хребтах і захоплено вигукнула:

– Мамо, тут Гете й Шіллер, Достоевський і Толстой, Ібсен і навіть Гоголь!

Професор переглянувся з дружиною й мовив:

– Пані, ми шукаємо служниць, а не партнерів до літературної розмови.

– Але ми вміємо працювати, – я запевнила по-німецьки.

– На жаль, – відповів професор, – і ми опинилися знов на вулиці.

Блукали різними районами весь день голодні й зморені, аж під вечір опинилися в монастирі Божого Провидіння, що його провадять німецькі черниці.

Там нас нагодували й прийняли на нічліг.

Від наступного дня мати працювала в секретаріаті, а я початківцям давала лекції фортепіано. При монастирі була школа й пансіонат, де нам дали на піддашші кімнату.

Ми перебули в монастирі кілька місяців. За той час познайомилися з українською громадою, особливо з родинами Мудриків, Борушенків і Сисаків, з отцями Мелетієм Камінським, Рафаїлом Лотоцьким, а особливо з далеким нашим родичем, отцем Йосифом Мартинцем, що став пізніше єпископом.

Курітиба була тоді ще невеликим провінційним містом, і ми знов відважилися шукати ширшого поля. Підприємлива моя мама спершу сама переїхала до Ріо-де-Жанейро, і почала працювати медсестрою в шпиталі Святого Себастьяна, хоч єдиним її медичним дипломом був status вдови лікаря. Я приїхала децю пізніше, і дістала місце викладача латини й співу в дівочій гімназії на передмістю, де ми винаймали кімнату в старій українській емігрантці.

То були важкі початки. Дві самотні жінки, без сторонньої помочі, без грошей і без найпотребніших життєвих дрібниць, почали здобувати новий континент.

ДОКТОРАТ

Одного вечора, настоятелька Божого Провидіння заплескала в долоні й закликала всіх молодих жительок монастирського пансіонату:

– Приїхав отець францішканин із Ріо-де-Жанейро; біжіть усі до каплиці сповідатися!

Як сповідатися, то сповідатися. Я пішла з дівчатами й довго чекала в черзі, бо отець, як я потім довідалася, угорський єврей-вихрист Педро Галсич, тримав кожду з нас із пів години в сповідальниці, і дуже ретельно розпитував про всі гріхи. Прийшла й моя черга, але дивним дивом він не дуже цікавився моїми гріхами, тільки цікавився моїм життям і хотів знати різні подробиці. Довідавшись про наші переживання й мою незахищену докторську працю, сказав: –Я вам поможу.

Незадовго потім я переїхала до Ріо-де-Жанейро і працювала викладачем латини й співу в гімназії Imaculado Coração de Maria (Непорочне Серце Марії) на передмісті Меєр, де разом із матір'ю замешкувала одну кімнату в домі старої української емігрантки, пані Шендерович. То була вельми своєрідна, забобонна особа з великим гуртом вовчурів, що правили їй майже за родину. Від

неї я дістала ікону Херсонської Богородиці, “щоб не дісталася комусь безбожному”.

Отець Педро Галсич, як і обіцяв, домовився з деканом Філологічного факультету в Католицькому Університеті, тоді ще про вулиці Святого Клементія в районі Ботафого, на зустріч зі мною. Як дослідник Середньовіччя, він зацікавився моєю докторською працею. Ми сиділи при чорній каві, і отці спілкувалися латинською мовою. Вирішено, що Католицький Університет приймає мене як докторанта, але треба було ще полагодити справу з Міністерством Освіти (Ріо-де-Жанейро було тоді ще столицею), щоб я могла складати іспит німецькою мовою, оскільки ще не зовсім опанувала португальської.

Врешті, після численних ходів між Міністерством і Університетом, справу позитивно полагоджено, і після двогодинного майже монологу про структуру “Парцівала” Вольфрама фон Ешенбаха я отримала ступінь доктора, а скоро опісля місце викладача німецької літератури в Університеті Святої Урсулі, де працювала тридцять років.

І хто міг би подумати, що все почалося від сповідальниці!

НЬЮ-ЙОРКСЬКІ ЗУСТРІЧІ

У тому всесвітньому місті можна все надібати. Починаючи із самого кутика Мангетена, від манюсінької церковці Трінітас, яку так любовно віддав у літографії Яків Гніздовський, і що зовсім губиться серед фінансових велетнів довкола Волл-стріт, мандруючи постійно вгору міста, попадете в китайську дільницю зі святинею Будди, де куряться запалені палички ладану, у крамниці – повні яшписових, різьблених ваз і тонко розмальованої порцеляни, у запахи кулінарних випарів східної кухні; далі – знайдетеся в Соґо, кварталі мистців, виставок у невеличких ательє, магазинів з африканськими чи індіянськими виробами, інтимними кав'ярнями, де можна набрати відваги до дальших розшуків, бо потім вас огорне дільниця гіппі, жувачів чиклетів* і споживачів наркотиків, з малярами на тротуарах і аматорами-музикантами, які оздоблюють вулиці своїми страхітливими зачісками й кульчиками на вухах та різних інших частинах тіла. Далі – прийде порторіканський район із гамірливим населенням і, врешті, зараз поруч – український.

* Жуйки.

Він розташований довкола храму Святого Юра, традиційних крамниць “Арка” й “Сурма”, де можна добути українські книжки, ноти, вишивані блузки, шальонові хустки, мід, мак і гриби, – отже, усе потрібне нашим емігрантам. Поблизу красується “Веселка” з варениками й дерунами (чи пак: картопляними пляцками), а що найважливіше: український клуб із літературно-мистецьким центром, де відбуваються виставки й літературні вечори. Там же також садиба “Союзу Українок”, а близько банк “Самопоміч”, музей українського мистецтва й інші важливі інституції, такі, як, наприклад, похоронний заклад “Ярема”, крізь який переходять майже всі нью-йоркські українці, наче крізь райську браму, до кращого світу.

Отже, з кінцем п'ятдесятих років я познайомилася з усіма тими американськими, а передовсім американсько-українськими чудесами, і вирішила дебютувати зі своїми віршами в Літературно-мистецькому клубі.

Мене прийняли із прихильністю, бо тоді я вже дописувала до “Сучасності”, друкувала там деякі свої вірші й переклади. Літературний вечір відбувся під президентією Богдана Кравцева, із присутністю представників української літературної еліти: були там, між іншими, Євген Маланюк, Святослав Гординський і пізніші друзі з Нью-Йоркської Групи.

Після офіційної програми й дискусії, ми сиділи за столиками при каві і гуторили про спільні турботи й надії. Постійною темою була поезія: як переживе українська Муза серед усесвітніх літературних течій? Маланюк завзято обстоював героїку, ставлячи за приклад Оксану Лятуринську й Олену Телігу, Кравців боронив наш фольклор і радив на ньому будувати нові споруди. (Тут я пригадала собі композитора Віллу-Лобоса, що тримався такої ж засади і, використовуючи багату бразилійську народну творчість, черпав із неї мотиви для своїх монументальних творів, що, зрештою, робили в нас також Барвінський, Нижанківський, Людкевич і інші). Гординський прислухувався й рідкісно обзивався своїм гутнявим голосом, але з увагою слідкував за дискусією, з якої, мабуть, не багато чув. Йому треба було підсувати записочки, та з перших слів він швидко сприймав суть справи й запально реагував на неї.

Я була обзнайомлена з його поезією й ставила її десь поблизу неоклясиків. Поважала її, але не захоплювалася нею, бо вважала, як і досі вважаю, що кожна доба витворює своє притаманне обличчя, свою мистецьку мову, — у цьому була зовсім згідна зі своїми новими друзями Нью-Йоркської Групи.

То не значило заперечення клясики, чи якась нахабна поза, мовляв: ми знаємо, що таке справжня поезія, не ви! На мою думку, клясика дала вже

все, на що була спроможна, і дала прекрасне, але молодому поетичному поколінню слід шукати нових, і ще не топтаних доріг, уже хоч би для того, щоб не потрапити в епігони.

Такі роздумування відносилися до нас, не до нього, вже увінчаного заслугами й загальним признанням, дозрілого майстра слова, тоді, коли ми, молоді, що виростили на чужині, в іншомовному оточенні, випускники різнорідних шкіл, ще боролися із труднощами української синтакси й з українськими наголосами, куди вдиралися варваризми германізмів, англізмів, латинізмів... Все ж таки ми не піддавалися, шукали, і про нашу відвагу й життєздатність можуть засвідчити “Нові поезії” 1959–1971 років.

Старше покоління часто скептично ставилося до новаторів, їжачилося на екстравагантні вигадки Емми Андіївської і Юрія Тарнавського; дехто навіть дозволяв собі на кшталт й образи. Зате Нью-Йоркській Групі пощастило знайти свого протектора в особі критика Юрія Лавріненка, що опікувався нею, наче запопадлива нянька. Прихильним був також, хоч дещо дискретніше, Юрій Шевельов. Моя власна творчість не викликала такого гострого конфлікту, бо її можна було примістити десь посередині між традицією й модернізмом, хоч часом також і мені “обривалося”.

Святослав Гординський ставився приязно до мене. Ми зустрічалися декілька разів при різ-

них імпрезах, і довідавшись про мій португальськомовний переклад “Слова о полку Ігореві”, він подарував мені ювілейне видання першодруку “Слова”, де був редактором. У присвяті стоїть: “На спогад зустрічі в Нью-Йорку”, з датою 18.01.59.

Я кількакратно лігала до Нью-Йорку.

Лігала, переважно, щоб завітати в українському, хоча б емігрантському, підсонні, перебуваючи гостею то в далекої родички Люби Артимишин, то в товаришки шкільних, львівських років, Лесі Храпливої, то в посестри Оксани Міяковської-Радиш.

У середині шістдесятих років мій факультет, пізніше Університет Святої Урсулі в Ріо-де-Жанейро, почав щораз більше розвивати свою активність. До того часу я викладала там німецьку літературу, але в програму філології мало ввійти також і порівняльне літературознавство, на яке забракло викладача. Оскільки під час своїх тюбінгенських і мюнхенських студій я слухала також виклади з компаратистики, дирекція Святої Урсулі запропонувала мені доповнити студії з тієї ділянки в Колюмбійському Університеті, щоб перейняти її катедру в Ріо.

Таким чином, діставши однорічну відпустку, я полетіла до Нью-Йорку. Полетіла, як завжди, у вітром підшитому жакеті, бо кому треба плащів, шаликів, рукавичок, шапок у тропічному місті? То був пізній, осінній сезон, переважно я тряслася з

холоду, і так залишилася в спогадах моїх друзів. Не пригадую, хто закріпив мене першим плащем: Оксана Радиш, Рената Гуцалюк чи Люба Артимішин, бо всі вони вдягали мене у свої теплі речі, заки я не здобулася на свої власні. До новонабутого одягу належали також довгі вовняні чорні панчохи, але про них буде мова пізніше.

Перебуваючи в садибі Гуцалюків, які виїхали до Парижа, залишивши мені до розпорядження розкішне мешкання над парком Гадсона з видом на вночі освітлене Нью-Джерсі й з єдиним обов'язком підливати квіти у вазонках, я могла почувати себе громадянкою того всесвітнього міста.

Заходила часто до редакції “Сучасності”, що була поблизу, відвідувала музеї, особливо “Метрополітен” зі своїми унікальними колекціями, між іншими й української княжої емалі. На 79-тій вулиці, на межі із Центральним парком, стоїть Український Інститут Америки, де на останньому поверсі знаходилася робітня Гординського. Мені пощастило бачити ескізи його ікон, які він переносив опісля на ширше полотно, чи на стіну якоїсь церкви, але найбільше цікавили мене такі його вірші й переклади із чужих мов, бо то була, так би мовити, “моя парафія”. Гординський уже давно обіцяв мені показати оригінали Богдана Ігоря Антонича, які йому вдалося зберегти.

З пієтизмом я розглядала зшиток із ранніми поезіями поета, що був новим голосом у літературі

й промовляв до майбутніх генерацій ще таким молодіжним, невиробленим письмом!

Я ввійшла в мистецьке життя українського Нью-Йорку, виступала кількакратно з читанням віршів і прози в Українському Інституті Америки, Українській Академії Наук (УВАН) і в Літературно-мистецькому клубі, робила виставки витинанок і зустрічалася приватно зі членами Нью-Йоркської Групи, але також із мистцями Юрієм Соловієм, Ярославом Геруляк, Яковом Гніздовським і іншими, які збагатили мене своєю творчістю.

Одного разу я сиділа в Літературно-мистецькому клубі в товаристві Григорія Костюка, Богдана й Ані Бойчуків, одягнена в оті чорні панчохи. Прийшов Святослав Гординський, покрутився між нами, сів за столик і передав мені записочку такого змісту:

“Чорні панчохи для чоловіків те саме, що червона плахта для биків”.

З тієї епізоди нам усім було дуже весело. І вона залишиться усмішкою в моєму нью-йоркському спогаді.

КРАЄВИДИ ДУШІ

Мирослав Радиш

Я познайомилася з Мирославом Радишем через призму посестри Оксани, його дружини. Мирослава тоді не було вже між живими, але, уявно ходячи його стежками, я відчула хвилювання його вражливості, а то більше ніж звичне знайомство. Його творчості присвячений цей вірш.

Душу вдихнути землі
І на канві воскресити –
Зореплавство.
Гора, що нагадує Кітарон,
Плятани з обличчям Ля Пляти –
Не Кітарон, не Ля Плята,
Лиш внутрішній красвид
Через призму сірого ока.
Звідкіля осетрове це небо?
Корабель, із щогол свічник,
У янгольських кучерях пін –
Із якої він пристані?
Не світлофори Таймз-Скверу.
Не завулок старого Вільніоса
Полягали мазками,

Лиш краєвиди душі.
Річищем повинь пливе:
Ворожбитність і кров
Калейдоскопами піль.
Іржавіє вересом мох
На пнях із таємного саду.
Сонце з водних лілей
Освітило світлицю.
(Заберіть лампу під вечір,
Зайве подвійне світло).
Білодерева ліра,
Що оглядається в річці,
Шле музикальне проміння:
Відкликаються струни піяно.
Цей водоспад із пелюсток
По стелю сповнив кімнату:
(Перед сном розкрийте вікно!)

Той, хто їм дав життя,
Вийхав десь далеко
В краєвиди своєї душі.

ОМЕЛЯН НИЖАНКІВСЬКИЙ

То було в п'ятдесятих роках, коли я, після важкої недуги, по довгім часі знов відвідала Європу. Перебуваючи в домі Зої Лісовської в Женеві, мені пощастило знов зустрітися з її чоловіком, Олегом Нижанківським, якого я знала ще із дрезденських років, коли він приїздив до нас у куцій уніформі та нагадував Зої їхні спільні забави в саду П'ятницької парафії у Львові. Хто думав би тоді, що вони колись поберуться! Ми ставилися до всіх тодішніх “кавалерів” із вищністю гордих підлітків. Одночасно я стрінула в Женеві Олегову матір Меланію, яка жила в Бельгії й приїздила часом на відвідини. То була ще дуже моторна жінка з великими синіми очима, яка робила щоденно подиву гідні довгі проходи. Мені було відомо, що давніше вона займалася літературною творчістю, але не була з нею ознайомлена.

Другим членом Олегової родини був дядько Омелян, що жив у горах, у містечку Лезен, славним колись своїми санаторіями, які з часом перетворилися в готелі. Омелян був по родинній традиції професійним музиком. Його дружина

Геді, мила швайцарка, мала антропозовське* світосприймання, відоме мені через посередництво університетської приятельки з тюрінгенських років, Армгарт Тренделенбург.

В Омеляна були штивні коліна – вислід операції, і взагалі він довго хворів на туберкульозу, але мав незвичайно наполегливий характер, що по-геройськи боровся з недугою, як і вивчив техніку різних інструментів, потрібних до звання капельмайстра. Його дуже цінували швайцарці як професійну людину високого рівня.

Одного дня ми вибралися в гості до Лезен. Мені пощастило пригадати собі дитячі роки, коли то я вганяла по кутських засніжених горбах, прив'язати до черевиків лещата, і спускатися з гори, ще й з малим Романом Нижанківським, який стояв за мою спиною й тримався мого пояса.

Коли ми вже були дома, почалася метелиця. Роман, сидючи в мене на колінах, захоплено дивився у вікно. Сніговій так розгулявся, що перевернув недалеко від Омелянової садиби стовп з електричними дротами, і в домі настала темрява. Аби заспокоїти дитину, що могла перелякатися, я сказала;

– Вітер дмухнув і загасив свічку.

– Електрика не функціонує, – поправив мене Роман, що викликало загальне признание.

* Релігійна доктрина Рудольфа Штайнера, що проповідує реінкарнацію.

Коли після декількох років не стало Омеляна, Геді звернулася до мене з проханням написати йому некролог. Мушу признатися, що не вмію писати некрологів. У висліді моєї доброї волі з'явився українською й німецькою мовами ряд афоризмів, які подаю нижче.

Афоризми на світлу пам'ять Омеляна Нижанківського

Мелю! Чи Ти накликаєш “мелос”,
чи “мелодію”?
Я Тебе до обох присядную.

Як дивно лежати рожевості на обличчі
іконного стилю!
Дитячий рот називав Тебе “вуйко Мельон”.
Ти не гнівався.

Можна мати штивні коліна, але м'які долоні.
Можна мати колюче життя, але серце
в пелюстках.

Тут Ти з трудом ходив.
Тепер Ти біжиш швидше комети.

Ти не скаржився, тому не почувеш скарги.
Ти тримався, як муж. Прийми нагороду.

Ми підсумок думок, слів і діл.
Хтось їх знає напам'ять, і Тебе не забуто.

Ти, що множив таланти Господні,
Навчи нас бути щедрими в праці.

Поглянь на нас із-за ранньої зірки.
Подай тон окриленим музикантам на дереві
при вікні.

Ти вже настроюєш ангельські арфи й ліри,
Твої пальці біжать по струнах Давида й
по клявішах Кекелії.

Де той інструмент, на якому Ти не пробував
грати?
Інструмент з мамутових костей, що якраз
відкрили в Чернігові.

Ти радуєшся тисячею нових барв,
Яких ще не догледіли наші земні очі.

Що лишасться, Мелю?
Дрижання пісні в просторі.

І коловорот у всесвіті, де по зимі йде цвітіння,
По смерті – життя, а по розстанню – зустріч
навіки.

ШВАЙЦАРСЬКІ КАРТИНИ

З усього пережитого нам залишаються фрагменти-символи, що їх ховаємо на дні серця.

Коли думаю про Швайцарію, мимохіть виринає Зоїн шалет* серед засніжених валізанських верхів, з розкиненими селами по схилах за глибокою долиною, кухня розмальована в квіти, садок з черешнею, барвінком і півоніями, суніці на узліссі...

З Женеви, крім мешкання з її картинами й різнорідними Олеговими колекціями, залишиться в мені старе місто, музей з музичними інструментами, що його я відвідала з Терезією, міст над Роною й *marché aux rus* – блошиний базар, де ми з Зоєю – постійні відвідувачки.

З Льозани заберу собі старі секвої з Бельгійського музею, з Фрібурга – переказ Рену й собор з короною, з Вевей, Монтре – їзду хребтом верхів між винницями, з видом на озеро, з Ромонт – дві романські вежі, а ще скелю в Сен Моріс і старовинний Сіон, і могилу Райнера Марії Рільке біля порожньої церковці в Ренан, де Зоя співала, тільки для Богородиці й нас самих. “Ave Maria”...

* Хата в горах.

Окремою сторінкою залишиться наша подорож утрюх – Зоя, Олег, Віра – романською, найдикішою частиною Швайцарії, з фресками на стелі й на мурах святинь і Службою Божою в соборі Святого Йоана в Мюстаїрі, де ми здивували побожних жителів, співаючи з нот їхні релігійні пісні...

Усе це – мої клейноди, бо Швайцарія для мене завжди є порогом до України.

АНОНІМНИЙ ВІРШ

Не знаю, чий це вірш, що недавно знайшовся між моїми паперами. Не пригадую для кого й з якої мови я його перекладала. Я зовсім про нього забула, не відаю навіть, чи передала тій, яка його просила. Знаю тільки, що то була жінка. Може, у жалобі. Переписую його тут, як забутий довг, що його слід віддати, хоч не відомо, кому.

Ти тут при могилі, скорботна, не стій,
Я ж тисячокрилий весняний борвій,
Я іскрами снігу на пелені піль
Випалюю з серця весь смуток і біль.
Я – соняшне світло в колосся косі,
Я – пісня осіння в надранній росі.
Як день серед білих синіє вітрил,
Я – гамір пташиних розбуджених крил.
Я – зорі спокійні на небі вночі,
Що сіють розраду печальній душі.
Не плач при могилі: під цим покриттям
Я квітну предвічним, безсмертним життям.

ALAIR

Ele entrava na sala como um vento benfazejo: esbelto, com grisalhos cabelos longos e esvoaçantes, sorridente, trazendo notícias de tudo que acontecia lá fora no mundo das artes. Olhava-nos com uma expressão conspiradora, lembrando algo que merecesse nosso riso mútuo. Era apaixonado pela beleza das pessoas e paisagens, comentando suas impressões intensas sobre um filme, um concerto, uma exposição, um livro, uma viagem, um rubor do céu, um desfile de carnaval ou um jogo de futebol. Sua delicadeza não permitia críticas extremadas, procurando sempre o contraponto nos valores do criticado. Generoso, sempre prestigiava os amigos, modestamente escondendo seu imenso conhecimento e louvores a sua pessoa. Era o centro de nossos encontros dominicais na morada de Aíla e, muitas vezes, também o moderador nos debates apaixonados. Frequentava nossas festas nas casas amigas, tratando a todos com seu natural tato e sua gentileza. Das suas viagens recebíamos cartões entusiasmados e pequenas lembranças. Onde aparecia, era uma festa. A festa era ele. Tenho orgulho por ter sido sua amiga.

Creio em sua continuidade festiva além das nossas percepções terrenas.

АЛЯІР

Він влітав до світлиці, як доброзичливий вітер: стрункий, із довгим, сивим, розвіяним волоссям, усміхнений, з новинами про все, що діялося там надворі в мистецькому світі. Дивився на нас по-змовницьки, пригадуючи щось, що було варте спільного сміху. Був закоханий у красу осіб і красевидів, коментуючи свої інтенсивні враження від якогось фільму, концерту, якоїсь виставки, книжки, подорожі, заграви неба, карнавальної дефіляди чи футбольної гри. Його ніжність не дозволяла на крайні критики, шукаючи завжди контрапункту в вартостях критикованого. Притаманна була йому гарна цікавість з цілєю об'єктивною інформацією. Щедрий, завжди цинив друзів, скромно заховаючи своє колосальне знання й похвали на власну особу. Був центром наших недільних зустрічей у домі Аїлі, а часто й модератором у гарячих дискусіях. Брав участь у наших святкуваннях у домах друзів, звертаючись до всіх зі своїми природними тактом і ввічливістю. З його подорожей ми діставали захоплені поштівки й дрібні пам'ятки. Де він являвся, було свято. Він був святом. Я горда, що була його подругою.

Вірю в його святочне продовження за межами нашого земного видіння.

ДАРУНОК ТІТКИ ЛЕСІ

Я багато завдячую тітці Лесі, наймолодшій батьковій сестрі. В родині вона мала славу незвичайно пильної й працьовитої особи, яку доля загнала аж до західної Канади, і наказала перетворитися з гімназійної вчительки географії на дентистку, щоб робити далекі експедиції на Північ та направляти зуби ескімосам, за що отримала призначення й подяку від бургомістра Едмонтона.

Мене вона годувала в голодні тьобінгенські роки, надсилаючи з таборів переселенців американські консерви й різні крупи в мішечках, що їх просила, після зужитку нутрощів, знов відіслати для дальших пересилок.

Коли я опинилася в Бразилії, все ще на голодному хлібі, а вона вже розгосподарилася в Канаді, до нас від час-до-часу приходили пакунки зі шматалашками, що вдягали не тільки мене з мамою, але навіть також велику родину нашої прислуги. Деколи, вправді, були там такі речі, як дивовижні балеві сукні й різного роду капелюхи, яких тут ніхто не носить, але я маю дар використовувати всячину, і переробляла їх на нормальне вбрання й різного роду торбинки.

В листах щедра тітка постійно розпитувала, чого мені треба, а я не вмю просити... Врешті, після кількакратних наполегливих запитань, написала, що пригодився б мені анорак, себто короткий жакет на дощ.

Прийшла посилка, і признаюся, що я з радісною надією її розпаковувала. На жаль, у посилці не було очікуваного анорака, тільки... три різні перуки... Але про цю подію я вже раніше писала.

Тому, коли хтось уважає, що в моїх книжках забагато фантазії, то хай зрозуміє, що це – родинне явище.

Сьогодні тітка Леся вже, певно, серед блаженних у небі. Не відаю, чи їм потрібні золоті пальовби й корони на зуби, бо, може, вони беззубі. Однак призначення блаженних – помагати нам, палігримам життя, у всяких складностях. Так хотілося б попросити тітку Лесю посередництва, щоб до мене прийшов той лист, на який чекаю цілий рік і пів свого життя! Боюся, однак, що поштар принесе мені паперову китайську парасольку на дощ, або на літню спеку в Ріо-де-Жанейро – теплий зарукавок.

ЧУДО В АВТОБУСІ

Терезія добула уломній Антоњєті, Женініній сестрі, дуже потрібне крісло на колесах. Виникла вельми велика складність: як переслати такий гандрабатий багаж до столиці штату Параїба, Жоан Пессоа. Всі летунські й автобусові компанії відмовлялися, бо що їх обходила чиясь біда? І як тут допомогти бідній Антоњєті?

Якраз тоді я вибиралася на ціломісячну подорож автобусом по Бразилії й вирішила завезти те крісло куди треба.

– Тебе на впусять до автобуса з цим ладунком, – журилася Терезія.

– Впусять, – переконливо відрекла я.

Ми вибралися втрьох на станцію. На пероні я сіла в крісло, Терезія й Женінья стояли з двох боків. Приїхав автобус. Водій скося глянув на мене, а я зразу попрохала:

– Ви допоможете мені з моїм кріслом, правда?

– Sim, senhora, – відповів чолов'яга. – Ми запакуємо ваше крісло в багажник.

– О ні, – відповіла я. – Воно в мене новеньке, може там подряпатися. Візьміть його до середини, дуже вас прошу!

– Добре, сеньйора, – згодився він. – Автобус і так не зовсім повний.

Терезія й Женінья взяли мене під пахви й “допомогли” всісти.

Під час подорожі, що тривала два дні й одну ніч, милосердні пасажери годували мене бісквітами, овочами, приносили мені каву й мінеральну воду, і мені було дуже ніяково відмовлятися від тих дарунків... Але вкінці, як довго людина спроможна всидіти в автобусі на одному місці? При одному придорожньому ресторані мені треба було висісти...

– Ви ходите?! – розчарувалися всі.

– Мені вже краще... Зрештою, я не завжди послуговуюся цим кріслом, – сказала я, і це було щирою правдою.

Все ж таки, деяким супутникам моє видужання подобало радше на чудо.

Як би воно не було, але вкінці Антоньета отримала свій дарунок від Терезії.

TRÊS DIAS DE LISBOA

O Senhor Embaixador da Ucrânia em Portugal, Rostyslav Tronenko, teve uma esplêndida idéia: organizar em Lisboa uma tarde de poesia que abrangesse as três literaturas: a portuguesa, a brasileira e a ucraniana, tendo em vista o grande número de patrícios que vivem hoje como imigrantes em ambos os países latinos. Este evento deveria mostrar aos anfitriões uma outra dimensão desta gente que aflui ao Ocidente à procura de trabalho e uma existência mais humana que, infelizmente, a própria pátria no momento não é capaz de lhe oferecer.

Fui convidada de participar e aceitei sem hesitação, pois estive justamente na Europa. Fiquei três dias hóspede da Embaixada, alojada no apartamento de uma simpática moça, Olenka, pertencente ao corpo de seus funcionários.

Da janela do meu quarto abriu-se para mim um panorama grandioso: logo em baixo dois moinhos no meio de gramado verde, um pouco além – a Torre de Belém e o rio Tejo, carregando um transatlântico branco e desembocando no oceano. Imediatamente lembrei os versos de Fernando Pessoa:

O mar salgado, quanto de teu sal
São lágrimas de Portugal!

Ladeando as ruas de Lisboa, justamente floresciam jacarandás, e o ambiente da Embaixada da Ucrânia revelava cuidados com a natureza, com seus arbustos tratados e o tanque coberto de lírios aquáticos.

Logo no dia da minha chegada veio um casal de repórteres sorridentes, colhendo material para televisão, provando que o Senhor Embaixador não perdia o tempo!

No dia seguinte, acompanhei-lo para uma visita de cortesia à Fundação Camões e à Faculdade de Letras da Universidade de Lisboa. Na conversa com a Professora Ana Ramos Pereira, Vice-presidente do Curso Científico, responsável pelo Curso dos Estudos Eslavos, soube que em breve este pretendia incluir no seu programa a Língua e a Literatura Ucrânicas. Senti um parentesco com esta Senhora, pois ambas ocupamos-nos de recortes ornamentais de papel – tradição tanto ucraniana como portuguesa – com os quais costumo enfeitar meus livros.

A tarde foi dedicada ao encontro com a imprensa ucraniana. Com admiração constatei que existem aí vários jornais, fornecendo informações e material de estudo aos imigrantes. Tiramos muitas fotos e aguardo cópias no Rio de Janeiro.

O sábado foi reservado para visita do colégio ucraniano onde fui recebida com o tradicional pão na toalha bordada, oferecido pelo grupo de crianças em trajes nacionais. Fiquei encantada com seu desabafo e a seriedade em recitar poesias. Visitei várias classes e tive breve contato com os alunos. O colégio sabático é dirigido pelos educadores profissionais, seguindo orientação do Governo Ucraniano, e prepara a moçada para o exame de maturidade, reconhecido no país de origem.

À noite fui convidada para um jantar na Embaixada, do qual participaram também o Senhor Embaixador do Brasil, Lauro Barbosa da Silva Moreira com a esposa e – ó grande surpresa! – uma ex-aluna minha do Curso de Literatura Comparada na Universidade de Santa Úrsula, no Rio de Janeiro, Alda Alvares, que agora fazia parte do quadro diplomático em Lisboa, sendo conselheira de CPLP.

Foram servidos à mesa iguarias tradicionais ucranianas, e na conversa informal com o Sr. Embaixador do Brasil constatei que possuíamos muitos amigos comuns, entre eles os poetas Manuel Bandeira, Carlos Drummond de Andrade, Tasso da Silveira, João Cabral de Melo Neto...

A manhã de domingo foi dedicada à missa no rito católico-bizantino, celebrada pelo padre Ioan Lubiw. Cantava o coro dos imigrantes. Falei brevemente aos presentes, lembrando também meus primeiros anos no estrangeiro e lutas pela existência num continente

até então desconhecido e que conquistei aos poucos com coragem e fé.

A nossa tarde poética realizou-se no belíssimo Salão de Espelhos do Palácio Foz. Fomos quatro apresentadores: as poesias portuguesas recitava a atriz Cecília Guimarães, as brasileiras – Lauro Barbosa de Silva Moreira, as ucranianas – Rostyslav Tronenko. (Não conheço outro evento em que participassem como apresentadores dois embaixadores de nações diferentes!) Eu lia traduções; primeiro em Ucraniano, depois em Português. Os ouvintes escutavam poemas de Fernando Pessoa, Mário Sá Carneiro, Miguel Torga, Sofia de Melo A. Tavares; depois as de Manuel Bandeira, Carlos Drummond de Andrade, Cecília Meireles e outros em língua ucraniana; em seguida os versos de Iván Dratch, Dmytró Pawlytchko, Lina Kostenko, Ighor Kalynéts, Vassyl Stus e outros em língua portuguesa, pois nosso programa visava o século XX.

Os intervalos foram preenchidos de canções portuguesas na interpretação do soprano Elisete Teixeira e do tenor José Varela, acompanhados ao piano de cauda por Natalia Kuznetsova.

Pretendíamos realizar um programa curto para não cansar os ouvintes, no entantoe estes, após duas horas de apresentação, ficaram tão entusiasmados que pareciam não querer abandonar o salão para usufruir de um generoso banquete na sala vizinha. No final, o auditório ucraniano entoou “Revé ta stoghne

Dnipr chyroky” (Brame e geme o Dniprü estenso), a famosa canção às palavras do seu maior poeta, Tarás Chewtchenko. Foi uma tarde maravilhosa de cultura, emoção e confraternização. Um casal de portugueses aproximou-se de mim e disse carinhosamente: “Vamos chamá-la de menina...”

Deixando o Portugal no dia seguinte, agradei a Deus pela felicidade que até agora enche meu coração, e pedi bençãos para estas três nações às quais devo a vida, o trabalho e a inspiração.

ТРИ ДНІ В ЛІСАБОНІ

30.05.–01.06.2008

Посол України в Португалії, Ростислав Троненко, мав знамениту ідею – zorganizувати в Лісабоні вечір поезії, щоб огорнула три літератури: португальську, бразилійську й українську, беручи до уваги велику кількість земляків, які живуть сьогодні як емігранти в обох латинських краях. Ця подія мала показати господарям той інший вимір людей, які напливають до Заходу в пошуках праці й більш гуманного буття, що його, на жаль, батьківщина якраз їм не спроможна офірувати.

Мене запросили до участі, і я їй не надумувалася, бо якраз перебувала в Європі. Була три дні гостею, приміщена в помешканні симпатичної Олени Петренко, уряднички посольства. З вікна моєї кімнати розгортався величавий краєвид: раз унизу – два старовинні млини серед зеленого травника, депо даліше – Вифлеємська Вежа, яка прощала і вітала мореплавців-конкістадорів над устям річки Тежо, що носить тепер трансатлантийські пароплави... А далі – широкий океан...

В тій же хвилині пригадалися слова Фернанда Пессоа:

Солоне море! Вся пливуча сіль
Це – португальські сльози, це – наш біль...

По боках лісабонських вулиць цвіли якраз голубими дзвониками палісандри, і Посольство України доказувало свою любов до природи плеканими деревами й кущами та водними лілями покритим ставком.

Зараз у день мого прилету прийшли до посольства два всміхнені репортери – взяти матеріал до телебачення. Зразу було помітно, що пан посол не вміє гаяти часу!

Наступного дня, разом із ним, я відбула куртуазну візиту у Фундації Камойнша й у Філологічному факультеті Лісабонського Університету. В розмові з професором Анною Рамос Перейра, віце-президентом наукових курсів, у які влітається курс слов'янських студій, я дізналася, що в проєкті є включити до програми також і українську мову й літературу.

З панею Рамос Перейра єднає мене пасія витинанок – як українського, так і португальського народного мистецтва.

Увечері відбулася зустріч з українською пресою.

В Португалії вже виходить декілька часописів, які подають українській громаді інформації, як і матеріал до студій. Ми зробили багато знімок; на їхні копії чекаю в Ріо-де-Жанейро.

Субота була присвячена українській школі “Дивосвіт”, де нас привітали сердечний директор Юрій Унгурян, вчителі, а особливо група дітей у народних строях, із хлібом на вишиванім рушнику. Зворушувала їхня повага й деклямації поезій! Я відвідала декілька клас і мала нагоду коротко, щоб не переривати бігу лекцій, говорити з учнями. Школа, чинна тільки в суботу, тимчасово, у чужому приміщенні, користується програмами з України й приготує молодь до кінцевого середньо-шкільного іспиту, який признаний у материку. Багато випускників їде на дальші студії в Україну.

Несподіванкою була святкова вечеря з українськими стравами в посольстві. Уважливий господар запросив на неї також посла Бразилії пана Лавра де Сільвейра Б. Морейра з дружиною й молододипломатку, радника при Спільноті Держав Португальської Мови (CPLP), Алду Алварес, мою давню студентку з курсів порівняльної літератури Університету Святої Урсулі в Ріо-де-Жанейро.

У розмові з паном Морейра, знаменитим знавцем та інтерпретатором португальськомовної поезії різних континентів, я довідалася, що маємо багато спільних знайомих, таких як поети Мануел Бандейра, Карлос Друммон де Андраде, Тассо да Сільвейра, Жоан Кабрал де Мело Нето...

У неділю вранці, разом з паном Троненком, ми поїхали на українську Службу Божу, яку відправив отець Йоан Лубів в одному з португаль-

ських костелів. Співав хор емігрантів. На кінець я мала коротке слово до присутніх, здебільшого новоприбулих емігрантів, пригадуючи також свої перші роки в Бразилії з труднощами прожитку в чужому середовищі, які з часом удалося побороти з відвагою й вірою.

Наш вечір поезії врешті відбувся в прекрасному “салоні дзеркал” палати Устя (Palácio Foz). Було нас чотири презентатори: португальські поезії читала португальська акторка Сесілія Гімарайнс; бразилійські – Лавро Б. Да Сільва Морейра; українські – Ростислав Троненко. (Не знаю іншого дійства, де акторами виступали б два послі різних націй!) Я читала переклади; спершу українські, потім португальські.

Інтервали були заповнені португальськими піснями в інтерпретації сопрано Елізети Тейшейра й тенора Жозе Вареда при акомпаньяменті на роялі Наталії Кузнецової.

Слухачі мали нагоду почути, як звучить українською мовою Фернандо Пессоа, Маріо де Са Карнейро, Мігел Торга, Софія де Мело Б.Таварес; потім Мануел Бандейра, Карлос Друммон де Андраде, Сесілія Мейрелес й інші; як також і Ліна Костенко, Іван Драч, Дмитро Павличко, Ігор Калинець, Василь Стус й інші португальською, бо наше дійство мало за ціль поезію ХХ сторіччя.

Ми хотіли дати коротку програму, щоб не томити аудиторії, однак, після двогодинної пре-

зентації, слухачі були такі захоплені, що ніяк не спішилися на щедрій бенкет у сусідній залі. На кінець українська група заспівала при роялі “Реветя стогне Дніпр широкий”, чим зовсім заворожила португальців. До мене підійшло старше подружжя й сказало зі зворушенням: “Будемо називати Вас дівчатком”...

То був прекрасний вечір братерства, доброзичливості.

Думаю, що господарі країни мали нагоду побачити в українських емігрантах не тільки совісних робітників, але й партнерів культури.

Покидаючи наступного дня Португалію, я дякувала Всевишньому за ту радість, яка до сьогодні гріє моє серце, і просила благословення для тих трьох націй, що дали мені життя, працю, і надхнення.

БРАЗИЛІЯ

Несподівано прийшло до мене запрошення від Міністерства заграничних справ у Бразилії – столиці Бразилії – брати участь у міжнародній конференції “Португальська мова в світі”. Гадаю, що завдячую це своїм перекладам, якими наш посол Володимир Лакомов обдаровує різні установи. Отже, гаразд, подумала я, полечу й скажу про потребу португальськомовним країнам більшого зацікавлення Україною, особливо її культурою.

Від посла Ростислава Троненка з Лісабони дістала я потрібні інформації, дещо додала від себе особисто, і написала доповідь, яку подаю вниз.

На летовищі зустріла мене Анжеліка Мадейра, давня приятелька, викладачка в Ітамараті (Міністерстві заграничних справ), дружина архітекта Фернанда, яка забрала мене до себе. Вони живуть в Університетському місті, серед рясної рослинності, бо Бразилія красується в зелені, наче розміщена в плеканому саду.

Я знала Бразилію ще з її початків, захоплювалася архітектурою Оскара Німаера й Люсія Коста та скульптурами, що наче якісь місячні споруди впали на землю.

Перед виступом, відвідала я Посольство України, де мене сердечно прийняли й обдарували новими виданнями. При неформальній розмові з паном Лакомовом обговорили дальші кроки здобування терену...

Мій виступ прийняли з симпатією. Різні учасники обмінялися зі мною адресами; між ними був мій давній студент Павло Роша Сіпріано, який колись подзвонив мені в другій годині ночі, щоб попрощатися, бо відлітав на свою першу дипломатичну місію до Києва. Тепер він асесор* Бразилійського посольства в Римі.

Я слухала компліментів про свою доповідь, але який буде конкретний вислід – Бог святий знає. Я вже довго живу в Бразилії, і дипломатичні кола мені відомі ще з того часу, коли працювала в Пакистанському Посольстві, тому і знаю, що від хвиливого захоплення до діл – дуже далека дорога.

* Тут – асистент.

СТАРИЙ ГОЯЗ

Фернандо, Анжеліка і я виїхали червоним автом досить рано з університетського міста.

Крутилися різними дорогами й доріжками кучерявим краєвидом із різнорідною рослинністю, містечками й меншими поселеннями, і по п'ятигодинній подорожі, під рясним тропічним дощем, добилися до цілі. Хотіли пообідати в ресторані над Червоною Рікою, але понад пів години не могли вилізти з авта, бо злива була наче початок потопу. Врешті, добре зголоднівши, роззулися й перебігли по литки рвучким потоком до входу. Нам принесли рушники, щоб висушитися; ми не взяли із собою одягу на зміну й чекали, щоб дощ присох на тілі.

На щастя, тропічні дощі швидко минають і, пообідавши, ми подалися оглядати місто, починаючи від церкви Святої Варвари, яку реставрував Фернандо. Стрімкі сходи ведуть на кам'яне подвір'ячко, звідки розгортається вид на цілу околицю. Місто, що під протекторатом ЮНЕСКО, задержало свій колоніальний характер: вузьенькі вулиці обрамовані гарними низькими білими домами, приліпленими один до одного в суцільний гердан,

з вікнами в роді гільйотин і шибами розділеними в малі квадрати, переважно з голубим, або барнавим* обрамуванням. У пообідньому сонці красувалися примітивні церковці й дім Кори-Кораліни, народної поетки, що заробляла солодким печивом, і якої погруддя, тепер дерев'яна скульптура, все ще оглядає з вікна своє містечко.

Ми розмістилися в кімнатах із бальконом уздовж довгого патія** з різними видами зелені й вирішили піти на Службу Божу з процесією, бо то було навечір'я Цвітної Неділі.

По дорозі до собору Святої Анни в одному вікні з'явилася жінка, що дуже подобала на циганку, або ворожку, і закликала нас до себе. Показалося, що то була майстерня ляльок, і вона зараз подарувала мені одну з них, хоч я не особливо цікавилася її мистецтвом.

Служба Божа почалася в церкві Матері Божої Розарія, де святити пальмові гілки, і продовжувалася в соборі Святої Анни, де всі співали старих релігійних пісень, віяли гілками й причащалися. При слабім освітленні канделябрів, по нерівних пластах вуличного покриття, вкінці ми щасливо добилися до господи.

Вранці подалися до церкви Богородиці Доброї Смерти, де тепер музей релігійного мистецтва.

* Буре забарвлення.

** Патіо – внутрішній дворик, часто оточений галереями; поширені в країнах Середземномор'я, Латинської Америки.

Там я познайомилася із творами пізньобарокового майстра, Жозе Жоакіна де Вейга Валле, які зробили на мене велике враження, особливо незвичайно граціозна статуя малого Ісуса. Ще вдалося оглянути стару єпископську садибу й дім Кори-Кораліни при мості над Червоною Рікою з перекатами, – справді, червону після дощу.

Пообідавши нашвидку печеними піріжками з пальмовою начинкою, рушили з поворотом до Бразилії, оминаючи щось із п'ять туч, що розливалися боками неба, але врешті знов попали в густу зливу, а хмари плили над нами так низько, що їх можна було руками досягнути.

Це все – дорогі спогади, особливо відчуття якоїсь людської доброзичливості й зовсім спонтанної, не обрахованої теплоти.

ПОДЯКА

Підсумовуючи спогади свого довгого життя, бачу, що воно завжди було спрямоване на Україну, що, перебуваючи найбільше років поза її кордоном, я жила нею так інтенсивно, наче б ніколи з нею не розлучалася, і все найглибше добро, як і найважче горе приходило мені від неї, з її кров'ю в моїх жилах.

Слід тепер, коли ще ясний ум і світлі очі, подякувати всім рідним, що збагатили мене своєю добротою, поміччю й прикладом.

Перш усього дякую своєму тіточному братові Ярославові Татомиру, другові дитячих років у Кропивнику й Підбужі, за опіку над рідними могилами в Бориславі, бо там – мала частка нашої бувальщини, яку “лихі люди” намагалися затоптати. А ще – за спільні мандри Карпатами. За незабутню Криворівню із Чорним Черемошем, за Яворів, Жаб'є, Ворохту зі старовинною церквою, за Мукачів і Ужгород... За прощу до Почаєва й до Скита Манявського... За подорож до Тернополя, Острога, Кременця, Кам'янця Подільського, Хотина... Скільки ще чудових

історичних закутин нашого краю хотілося б із Тобою пережити, дорогий Ярославе!

І дякую Тобі сердечно за мозольну редакцію моїх книжок, включно із цією, яку тепер дописую.

Також і Вам, Івано-Франківські, Київські й Закарпатські Дольні, Нижники й Селянські – сердечна подяка за гостинність і рідність.

Зокрема, Вам, дорогі Оресте, Віро й Андрію, за повторні відвідини гуцульського музею в Коломиї, за прекрасний Косів і мої Кути та Тюдів...

І Вам, Яремо й Людо, – за Переяслав, нап'ятований слідами Сковороди й Шевченка, за музей під небом, за собори Чернігова й Козельця... А також за Івана-Купала на Дніпрі, коли ми, ще в горезвісні роки, під зорями співали “Ой у лузі червона калина”...

Яке щастя мати співучу родину, що наповняє серце й душу моєю улюбленою баладою “Гам під гаєм зелененьким” і життєрадісним “Гей, наливайте повнії чари”, – що повинно б правити нам за гімн, бо особливо радісна, щаслива людина спосібна на щедрість і творчість.

Моя любов Вам, молоде покоління Дольних, Боднаруків, Поповичів, Селянських, Нижників, і дай Вам Боже будувати гідну піраміду життєвих вартостей, бо це – єдине, що важить.

А Вам, мої дорогі кутчани й тюдів'яни, моя вдячність за всю вірність та велике серце, за пам'ятник Остапові Селянському, за молебні,

поезії й спогади в пресі, за нашу спільну поїздку до Чернівецького Університету, де між залами й коридорами величавої садиби знайшли стільки однодумців!

Тобі, дорогий Яремо, вдячність за статті про нашу родину й за спільну подорож до прадідівської Ганнусівки, “де не залишилися вовки в лісі, тільки в селі”...

Не можу забути тут своїх терпеливих видавців: Ореста Коссака, Фіделя Сухоноса, а особливо Ліди Лихач, що везла мене разом зі своєю дворічною Стефою Поліссям аж до Луцька на літературний вечір. І що дала мені прибіжище в Києві між колекцією примітивних портретів, які оживають уночі...

Всі Ви мені рідні, дорогі подруги з дитячих і молодіжних років, особливо ж Ви, поетична братіє, яку мала я щастя перекладати на інші мови, мені незабутні. Бажаю Вам найвищого творчого страждання!

Однак найглибшу любов залишаю своїм супутникам шістдесятих років, що стали перевалом мого життя. Їм залишаю свою поезію, що більше зможе сказати, ніж їхня авторка. Все, що ми пережили, і що переживаємо, закарбоване у вічності, і колись ми відчитасмо те таємне письмо наново зрячими зіницями.

Не відаю, чи мені доведеться ще полетіти в мій Обіцяний Край, за яким тужу, наче вовк, що

висте до місяця, бо доля має свої меандри; залишається тільки віддатися щоденним обов'язкам у вірі, що все “трушеною мірою” зрівноважене у Божих долонях. Бажаю, однак, щоб ця подяка, на всякий случай, залишилася печаттю на кінці моїх спогадів.

ДОПОВІДІ ТА РЕЦЕНЗІЇ

Слово на концерті пісень Стефанії Туркевич в музеї Соломії Крушельницької у Львові

Нині для нас святковий, радісний день. Стефа Туркевич офіційно повертається до своєї рідної України, до свого любого Львова. Вона тужила за ними всіма нервами душі й плоті; вони були постійно її творчою насагою.

Ніхто сьогодні не може бути настільки найвнимим, щоб уважати життя на еміграції якимсь казковим Ельдорадом. Стефа боролася із чужістю, нерозумінням, важкими обставинами, недугою, однак контакт із Заходом був конечний для розширення її творчих вимірів. Вона стала європейським мистцем сучасности.

Хочу подякувати тут усім, хто спричинився до здійснення цього концерту й до появи цієї гарної книжки в імені її сім'ї на Заході, особливо доньки Зої Лісовської-Нижанківської, її доньки Лади Нижанківської-Кукс з онуками Олександром і Наталею, та доньки Святослави Марії Лукіянович з доньками Шарлотою й Ларисою, бо нині здійснилася історична справедливість тій великій жінці-українці.

Особлива подяка пані Стефанії Павлишин за її мозольні старання віддати Україні творчий доробок Композиторки, як і всім виконавцям цього концерту, який, напевно, радує безсмертний дух Стефи Туркевич.

2003

Слово на посвяченні пам'ятника др. Остапа Селянського в Кутах

Дорогі Кутчани!

Я глибоко зворушена й вдячна Вам за пошану, якою увінчуєте пам'ять мого батька.

Особливо хочу подякувати тут пані лікарці Марії Бернюзі за її ревні старання в справі цього пам'ятника, як і маестрові панові Римарові, якому пощастило зробити портрет батька напрочуд подібним. Рівно ж дякую від серця отцеві Василю Воеводі за панахиду й посвячення, а також моему стриччюму братові Яремі Селянському за статтю про цю подію в “Гуцульськiм Краю”, і врешті всім тут присутнім властям, друзям, гостям, і рідним кутчанам.

Остап Селянський заслуговує на цю честь. Він став би науковцем-дослідником, коли б залишився у Відні, або в Празі, де проводив із блискучим успіхом свої студії. Але він бажав жити й працювати в цьому “бідному Кутику”, як називав це тоді невеличке містечко, де жили поруч чотири етнічні групи: українці, поляки, жиди, вірмени. Всі вони любили батька й шанували його за людяність і доброзичливий гумор. Від батька я навчилася

панувати своїх і чужих, бо так людина показує свій етичний рівень.

Але своє серце батько повністю віддав своєму народові і, як лікар, посвятив йому свої найкращі роки.

Про його лікарський талант свідчили його ровесники-лікарі, наприклад, колишній декан Медичного факультету у Львові, Др. Роман Осінчук, який колись у Нью-Йорку сказав мені: “Ваш батько був надзвичайно талановитий лікар і велика людина.”

Я пригадую собі, скільки ночей він не спав, курив свої саморобні папіроси, і думав про якусь дитину, котру, на жаль, не міг врятувати від певної смерті. Про його велике гуманне серце можуть сказати ті серед Вас, кому життя він врятував, кого він лікував, і кому матеріально помагав, хоч ми ніколи не були багаті.

Від наших предків ми повинні вчитися бути українцями з високим моральним рівнем: не ставити на перше місце гонори, гроші, вигоди, тільки те, що приносить справжнє щастя: постійну, щедру працю й широке серце.

2.IX.2003

Слово на Книжковому форумі у Львові

Дякую організаторам цього Форуму за нагоду виступити знову, як автор, перед львівським громадянством. Особливо дякую “Родоводові”, а в першій мірі моєму доброму ангелові Лідії Лихач, за видання мого чотиритомника, де згущене моє творче життя. Без її постійної помочи й без категоричного імперативу Валерія Шевчука, я б, напевно, не наважилася до такої далекосяжної видавничої праці, бо до Бразилії, як відомо, не доберешся велосипедом.

Усе ж таки хочу тут сказати, що мені не подобається титул “зарубіжної” чи пак “діяспорної” письменниці. Ми, за кордоном України, такі самі українці як і Ви, і думаю, що не слід підкреслювати різниці. Мені не відомо, щоб поляки називали Міцкевича чи Словацького, чи Шопена “діяспорними поляками”, хоч вони жили на чужині. Цікаво, чи римляни вважали Овідія “діяспорним поетом”?

Сьогодні люди різних націй живуть на цілому світі й вміють затримати свою національну гідність.

Що до мене, я посвятила все своє життя українській культурі, і буду далі старатися для неї, заки роса очі не вийсть.

Дуже дякую за увагу.

12.IX.2003

Слово при врученні нагороди літературного
конкурсу Слави й Петра Ковалевих
у Філядельфії

Дорогі друзі, шановні гості!

Обіцяю не погордіти з причини цієї нагороди. Скільки великих письменників її не дістало! Поль Кльодель не отримав заслуженої премії Нобеля. Мені не відомо, чи дістав Василь Барка Державну Премію Шевченка, яка йому першому належала.

Але, зрештою, для поета найбільшою премією залишається його творчість. За словами Фрідріха Гельдерліна:

Doch ist mir einst das Heilige,
Das am Herzen mir liegt,
Das Gedicht, gelungen,
Zufrieden bin ich. Einmal
Lebt ich wie Götter, und mehr bedarfs nicht.

(І коли раз те святе, поезія,
що на серці лежить,
мені вдалася,
я вдоволений:
раз я жив на подіб'я богів, і більше не треба.)

А все ж таки я вдячна Вам, бо ця премія відчинила мені двері для зустрічі з друзями, відновила спогади, дала змогу обмінятися думками, довідатися про багато подій, про які дуже скупо доходять вісті до Ріо-де-Жанейро, що там за горами, за лісами, за семи ріками...

І ще можна пережити емоції передсвяткової метушні, а може навіть якогось хоч би перелітного снігу, за яким тужить людина, що прилетіла з тропічного літа з температурою на 104 степені Фаренгайта.

Бо цей час під кінець року віддає нам дитинство, найщасливіший відтинок життя, тому особливо старшій людині дозволено знову повертатися до нього.

Дуже дякую!

2003

Слово в бібліотеці дому Руя Барбози
в Ріо-де-Жанейро при врученні
ордену княгині Ольги послом України
Юрієм Богаєвським

Вельмишановний пане После, вельмишановні члени Українського Посольства в Бразилії, дорогі друзі!

Я глибоко зворушена жестом України, яка знайшла свою доньку на далекому південноамериканському континенті, щоб нагородити її скромні старання Орденом Княгині Ольги.

Насправді, всі культурні, особливо мистецькі, здобутки несуть нагороду самі в собі. Все ж таки я рада, що за останніх 50 років уже дещо зроблено в справі культурних зв'язків між Україною й Бразилією.

Португальською мовою вийшло 7 антологій поезії та прози, крім цього 25 випусків монографій від Сквороди до сучасників, а українською мовою одна антологія португальських і бразилійських поетів та ряд оповідань головних бразилійських письменників. Може, це не так багато, але треба зважити, що майже всі випуски (за винятком чотирьох, оплачених курітибським Товариством

прихильників української культури) оплачували скромні фонди перекладачки й розсилали їх до більш ніж сотні бібліотек латинського світу Америки, Європи, а то навіть Африки й Азії.

Професор Ярослав Рудницький, під час своїх подорожей по світу, шукав по різних бібліотеках українських книжок і розказував, що в багатьох знаходив виключно мої видання, що наповнює мене сумом, не гордістю.

Дальшою моєю дією є пересилка власної бібліотеки до Києво-Могилянської Академії, якій уже подаровано 1054 книжки. Справа йде пиняво, бо деякі книжки мені ще потрібні, а пересилка – дорога. Також і моя скрипка з майстерні Антоніо Аматі в Кремоні дісталася вже Львівській консерваторії ім. Миколи Лисенка, бо приходить час, коли треба передавати далі свої цінності.

Я ніколи не вважала себе перекладачем, тільки письменником, але, як член української нації, вважала за важливе показати світові наші спільні надбання, а Україні віддати все те, що може бути їй корисне і що підносить їй престиж перед світом.

Якщо це мені хоч трохи вдалося, я вдячна Богові.

28.IV.2004

Meus amigos!

Eu contei ao Sr. Embaixador e aos demais membros da Embaixada da Ucrânia no Brasil que sou grata pela distinção recebida, embora cada ato de cultura, em particular cada obra de arte, contêm o prêmio em si mesma.

No entanto, estou feliz que nos últimos 50 anos tive a graça de realizar algo para alçar uma ponte de cultura entre o Brasil e a Ucrânia: em língua portuguesa saíram 7 antologias de poesia e prosa ucranianas, além de 25 monografias, a partir de Skovorodá até os contemporâneos. Em Ucrâniano foram publicados, além de uma antologia de poetas portugueses e brasileiros, contos de Machado de Assis, Graciliano Ramos, João Guimarães Rosa, Mário de Andrade, Carlos Drummond de Andrade, Raquel de Queiroz, Clarice Lispector, José J. Veiga, Dalton Trevisan, Rubem Fonseca, até pouco conhecidos, como Léa Muniz Diz e Cesar Augusto Proença.

Quando chega o tempo, é mister limpar a mesa de trabalho e apresentar as contas da vida, o que agora estou tentando fazer.

Слово при врученні диплому “Тріумф” у Чернігові

Я приймаю з Ваших рук, шановний Сергію Вікторовичу, цей диплом. Він особливо цінний мені тим, що це – місто Чернігів, таке любе своїми храмами й своєю чудовою природою, дарує мені його.

Це місто зв’язане з дорогими мені іменами: Леонідом Глібовим, Олександром Довженком, Михайлом Коцюбинським, Миколою Лукашем...

Перших трьох я перекладала на португальську мову: Глібова байку “Жаба і віл”; Довженкові оповідання “Цар”, “Невідомий” і фрагмент “Землі”; Коцюбинського “На острові” частину “Інтермеццо” та португальською й німецькою мовами “Гіні забутих предків”.

А з Лукашем переживала переломові п’ятедесяті роки, коли ми боролися за престиж української літератури у світі, кожен з нас на іншому континенті.

Минули роки, українська мова вже стала добром світової літератури, і ми вдячні, що мали привілей до цього хоч у дечому спричинитися.

А Вам, дорогий друже, я вдячна, що пригадали мені ті наші намагання і також істину, що треба надалі намагатися, як довго маємо ласку свідомости.

V. 2005

**Слово з нагоди вручення диплому
"Слава заслuzи" від Центральної українсько-
бразилійської репрезентації**

Дорогі друзі!

Зі смиренністю і вдячністю приймаю це від-
значення.

Я посвятила своє життя творчості й перекла-
дові, щоб показати світові зболіле і прекрасне
обличчя України, її щедрю душу й широке серце.
Якщо, хоч у малому, це мені вдалося, дякую Гос-
поду, свідома, що українська культура заслуговує
на багато більші старання від нас усіх.

До тепер, наша спільнота в Бразилії посвя-
чувалася особливо народному мистецтву: вишив-
кам, писанкам, танцям і співам. Бракує нам великих
мистецьких прояв, що слід їх плекати, таких як
театр, кіно, оркестральна музика, високе малярство,
скульптура... Ними треба обзайомити наших
бразилійських побратимів, які чекають на нашу
ініціативу.

Я подарувала Товариству прихильників укра-
їнської культури (ГПУК) дві тонни книжок, перекладів
з наших класиків і новаторів на португальську мову,
яким треба ввійти в життя, бо ж книжка на полиці
– мертва. Очікую, особливо від університетських
студентів, ідей і дій.

Дякую за увагу.

Курітиба, 18.ІІІ.2006

Palavra por ocasião de recebimento do
Diploma "Honra ao Mérito" pela
Representação Central Ucrâniano-Brasileira

Caros amigos!

Com humildade e gratidão recebo esta homenagem.

Dediquei minha vida à criação literária e a tradução com o fim de mostrar ao mundo, principalmente ao Brasil, a beleza sofrida da Ucrânia, seu heroísmo e suas esperanças, sua alma generosa e seu grande coração. Se, ao menos em pequena parte, consegui este propósito, agradeço à graça de Deus, consciente, no entanto, que a cultura ucraniana merece muito mais dedicação de nós todos.

Até então, a nossa comunidade no Brasil dedicava-se principalmente ao folclore: aos bordados, ovos de Páscoa, às danças e ao canto coral. Faltam as grandes manifestações artísticas, que devem ser cultivadas: o teatro, o cinema, a música orquestral, a pintura e escultura eruditas... Nós temos grandes conquistas em vários gêneros de Arte, que deveriam ser conhecidos por nossos irmãos brasileiros, que aguardam nossa iniciativa.

Doei à Sociedade dos Amigos da Cultura Ucraniana duas toneladas de livros, traduções de nossos clássicos e modernistas para o Português, que precisam entrar na vida, pois o livro guardado na prateleira está morto. Espero, principalmente da juventude universitária, idéias e ação.

Obrigada pela atenção.

Curitiba, 18.III.2006

Слово на святкуваннях 60-річного ювілею Товариства прихильників української культури

Високодостойні Представники Української Церкви, високоповажані Представники Українського Уряду, шановні друзі!

Сьогодні – свято. Ми підсумовуємо те, що зробилося за 60 літ існування Товариства прихильників української культури, і дякуємо Господові за плодозбір. Мусимо усвідомити собі, що культура – міцна зброя, але найшляхетніша й наймирніша серед усіх видів зброї.

Хочу пригадати, як повстала Україна в 1991 році, без пролиття жодної краплини крові. А хто підніс її з попелу й руїни? Якраз горстка ще тоді молодих поетів і письменників, які словом і мудрим поступуванням здобували симпатії світу, який укінці мусів признати Україні життєздатність і самобутній рівень.

Ми тут маємо велике завдання показати нашому навколишньому світу, хто така оця група українців, яка прибула зі злиднів своєї землі в цю гостинну країну і зробила її також своєю. Наші хлібодавці повинні довідатися про нас і гордитися нами, не вважати нас якимсь нижчим прошарком суспільства.

Тепер у світі дуже багато українців поза Україною.

У самій Португалії вже більше 50 000, а нас тут біля пів мільйона.

Ось я дістала від бувшого посла України в Словаччині й Польщі, Дмитра Павличка, і від сучасного нашого посла в Португалії, Ростислава Троненка, завдання підготувати Антологію української поезії португальською мовою, яка має з'явитися друком у Лісабоні наступного року.* Український уряд розуміє, що це – конечне завдання для порозумінням між різними етнічними групами.

Отож плекаймо нашу культуру в різних її зображеннях і здобуваймо завжди нових друзів, бо це – велике завдання кожної еміграції, яка свідома свого коріння і дбає про престиж своєї дідицини.

Використовуючи цю святочну нагоду, дарую від себе особисто Товариству прихильників української культури свій творчий доробок: Поезія, Проза, Театр і Спогади, що вийшли друком від 2000 до 2003 років у Києві, як і решту видань, що з'явилися в Дніпропетровську, у Львові й у Ріо-де-Жанейро.

Дякую за увагу.

Курітиба, 20.X.2007

* Антологія української поезії "SINOS" з'явилася накладом перекладчиці 2009 року в Ріо-де-Жанейро.

Pronunciamento por ocasião do jubiléu de 60 anos da
Sociedade dos Amigos da Cultura Ucrâniana

Reverendíssimos Representantes da Igreja Ucrâniana, excelentíssimos Representantes do Governo Ucrâniano, presados Amigas e Amigos!

Hoje é dia de festa! Nós fazemmos soma daquilo que foi feito em 60 anos de existência da Sociedade dos Amigos da Cultura Ucrâniana e agradecemos a Deus pela colheta. Devemos ter consciência de que a cultura é uma arma poderosa, porém a mais humanitária e mais nobre entre as armas. Com a cultura conquistamos o mundo.

Quero lembrar como nasceu a Ucrânia, em 1991, sem derramamento sequer de uma gota de sangue. E quem a levantou das cinzas e ruína? Foi um pequeno grupo de poetas e escritores, que com suas palavras conquistou as simpatias do mundo, o qual, finalmente, reconheceu a força vital da Ucrânia e seu nível de maturidade.

Nós aqui temos a tarefa de mostrar ao nosso ambiente quem é nosso punhado de ucranianos que veio dos anos de penúria de sua terra para este país generoso e fez dele seu próprio lar. Nossos amfitriões

devem orgulhr-se de nos, não julgar-nos qualquer camada social inferior.

Agora existem muitos emigrantes ucranianos no mundo. Só em Portugal vivem atualmente cerca de 50.000, enquanto no Brasil o número chega a meio milhão. Recebi do antigo embaixador da Ucrânia na Eslováquia e Polônia, Dmytró Pavlytchko, e do atual embaixador em Portugal, Rostysláv Tronenko, a incumbência de preparar uma Antologia de Poesia ucraniana, que deve ser publicada em Lisboa no ano vindouro. O Governo da Ucrânia compreende esta necessidade para o entendimento entre os grupos étnicos.

Então, pratiquemos a cultura em seus múltiplos aspectos, para conquistar sempre novos amigos, sendo este o grande dever da emigração, consciente de suas raízes e do prestígio necessário deles.

Aproveitando a oportunidade, ofereço da minha parte à Sociedade dos Amigos da Cultura Ucraniana minha tetralogia: “Poesia”, “Prosa”, “Teatro”, “Memórias”, publicadas em Kyiw de 2000 a 2003 e o resto de publicações posteriores de Dnipropetrowsk, Lviw e Rio de Janeiro.

Muito obrigada.

Curitiba, 20.X.2007

Літературний вечір у палаці Потоцьких у Львові

У мене сьогодні свято. Я – серед рідних людей на рідній землі, де якраз цвітуть яблуни й бузки, і барвінок зелено-голубим килимом накриває материнську могилу на горбі бориславського цвинтаря, де внизу, у малому домику, оброслому виноградовим листям, я народилася.

Це – веселий, щасливий день, бо сьогодні я серед родичів і друзів ще з дитячих років. Тут зі мною дорога моя посестра Зоя Лісовська-Нижанківська, тіточний брат Ярослав Татомир, племінник Володимир Боднарук із Наталею, Оленкою й Ромчиком, мої гімназійні подруги: Лариса Крушельницька, Леся Єзерська-Мельник, Ірина Федуняк, мої дорогі друзі горезвісних шістдесятих років: Ігор Калинець, Роман Лубківський, Святослав Максимчук, з якими рідкісно маю нагоду бачитися, але які постійно живуть у моєму серці.

Усім Вам, мої рідні, з якими в'яже нас ця земля зі своїми святими законами й завданнями, велике спасибі за Вашу доброзичливість до моєї особи, особливо пані Ірі Ключковській, організаторці цього дійства, і моєму дорогому видавцеві, Орестові Коссаку, який стоїчно виконує директиви химерної авторки.

Ріо-де-Жанейро вже по сусідству зі Львовом, отже, залишимося в близькому контакті! Перед нами ще багато завдань, і хай Господь дозволить їх виконати!

Найважливіше для автора – прекрасно перетворити свій задум у конкретний твір і передати його читачеві в естетичній формі старанно виданої книжки. Все інше: її успіх серед читачів, оцінки, критики, нагороди, премії вже не належать до його домінії. То вже справа Провидіння, чи пак часто непроглядної долі.

Можна дивуватися, але не можна нічого вимагати. Можна питатися: чому Поль Кльодель не дістав премії Нобеля, але дістала її Ельфріде Єлінек? Що до Шевченківської премії, я бажала б, щоб її вибранцем щорічно було єдине, найвище літературне явище, не зважаючи на інші мотивації. Ділити її на частини підриває її престиж.

І ще хотілося б, щоб Шевченківський Комітет щорічно пропонував свого кандидата на премію Нобеля. До того, звісно, треба постаратися про високоякісні переклади, особливо англійською, еспанською і французькою мовами, і тут велике завдання для наших перекладачів. Наша література має вже солідний доробок, і час, щоб світ довідався про неї.

А всім, хто старався, щоб Шевченківська премія дісталася Вірі Вовк, складаю тут свою вдячність за вияв дружби і признання.

10.V.2007

Слово при врученні Державної нагороди імени Тараса Шевченка

Вельмишановний пане Президенте!
Шановні члени Шевченківського Комітету!
Дорогі пані й панове!

Я вдячна Україні за це високе відзначення. Більшу частину свого довгого життя я жила на Заході, але Україною й для України.

Світові треба якнайбільше інформацій про нашу культуру, зокрема, літературу. Не можна любити й шанувати того, чого не знаєш.

Україна повинна мати високоякісні переклади наших поетів і письменників на головні мови світу, особливо представників сучасної літератури, щоб претендувати, як багато інших народів, на премію Нобеля.

Я мала Божу ласку довгі роки перекладати, і видавати твори українських авторів португальською та німецькою мовами і розсилати ці видання в бібліотеки світу. Надіюся, вони сповнили свою роль.

Я бажала б, щоб ця місія мала продовження в молодших перекладачах. В ім'я тої високої мети

хочу заснувати Фонд із коштів моєї Шевченківської премії за найкращі переклади сучасної української літератури. В цій почині сподіваюся на зрозуміння і співпрацю з державою України, з Вами, пане Президенте, з усіма, хто бажав би приднатися до ідеї престижу нашої літератури.

Дякую.

Щиро Ваша Віра Вовк.

Київ, 10.ІІІ.2008

Лист до Президента України Віктора Ющенка

Вельмиповажаний пане Президенте!

На передодні відлету з Києва хочу ще раз особисто подякувати Вам за хвилюючі переживання в Оперному театрі на врученні Національної премії ім. Тараса Шевченка й за Ваші добрі слова. Особливо вдячна Вам за згоду підтримати проєкт Фонду перекладів сучасної української літератури чужими мовами, який я назвала іменем Григорія Кочура і який уже намічений в основних штрихах. При потребі, член виконавчої ради, Лідія Лихач, надасть точніші подробиці про Фонд.

Моя премія особливо важлива для української громади в Бразилії, що завжди на маргінесі серед інших спільнот, які живуть у Південній Америці. Тепер матимемо нагоду гордитися: нас помітила сама Україна! Признаюся, моє високе визнання, як і підтримка друзів та Ваші теплі слова дали мені відчуття, що я рідна тут, що столиця України мене пригорнула.

Я молитимусь за Вас, щоб Ви далі обстоювали інтереси нації і захищали її від чужих зазіхань.

Завжди Ваша,
Віра Вовк

Київ, 30.ІІІ. 2008

(На жаль, ідея створення Фонду перекладів провалилася з трагічною смертю його голови, Анатолія Перепаді, як також через замороження премії в банку “Гурбота”.)

Sugestões para CPLP

Quero transmitir a esta Conferência saudações cordiais da Comunidade Ucrâniana no Brasil e os votos fraternos de um trabalho frutífero.

Apresento aqui algumas sugestões a serem consideradas.

Se a Comunidade dos Países de Língua Portuguesa deseja uma ampliação internacional, deve aproveitar o interesse da Ucrânia em conseguir o “status” de observador associado junto a esta organização.

Muitos são os grupos de imigrantes ucranianos que vivem no mundo lusófono: no Brasil, 500 mil em 120 anos de existência, em Portugal 53 mil registrados nos últimos 10–20 anos, em Moçambique 400 pessoas, em Angola, Guiné, Cabo Verde, residem professores, médicos, engenheiros ucranianos... De outro lado, ainda no tempo do regime soviético, milhares de estudantes dos países de língua portuguesa, sobretudo africanos, estudavam nas universidades ucranianas, e agora pertencem à elite nos seus países de origem.

A CPLP deve promover o ensino de língua portuguesa na Ucrânia, como o fazem o British Council, o Goethe-Institut, a Alliance Française ou o Instituto

Cervantes. O Instituto Camões oferece apenas três bolsas de estudo em Kyiv, – é uma gota no mar!

Na Ucrânia, como em Portugal, faltam tradutores de ambas as línguas não apenas nos tribunais, hospitais, prisões, mas até nos eventos oficiais que se referem aos assuntos ucranianos. Os portugueses colocam tradutores russos, às vezes até de pouco conhecimento da língua portuguesa... Evidentemente, a culpa é de dois lados, pois a Ucrânia, até agora, não possui professores do Ucraniano para os estrangeiros. O movimento renovador deve ser recíproco.

A Ucrânia tem muito a oferecer às nações da CPLC no plano tecnológico, agrário, comercial. A colaboração entre o Brasil e a Ucrânia sirvam de exemplo.

No campo de cultura, há também muito a desejar. Em todo o caso, na Ucrânia, principalmente através do jornal “Всесвіт” (Universo), a literatura de língua portuguesa é mais representada que a de língua ucraniana nos países latinos. “Os Lusíadas” de Camões já existem em versão ucraniana, graças ao tradutor Mykhailo Lytvynéts de Kyiv, o que não se pode dizer da obra mor da literatura ucraniana em português, o “Kobzár” de Tarás Chewtchenko...

Em Kyiv, nem há jornalistas portugueses ou brasileiros; todas as notícias capia-se dos vizinhos do Norte ou Oeste...

Aliás, a editora “Dnipro” em Kyiv pede o Instituto Camões apoio para reeditar até o dia 10 de junho

(Dia de Luis Camões) a tradução ucraniana de “Os Lusíadas”; a primeira e última, de 3.500 exemplares já esgotados, era de 1987. A editora “Dnipro” aguarda resposta.

Em resumo: a CPLP e a Ucrânia devem aproximar-se mais, pois os contatos humanos, linguísticos, literários, econômicos, tecnológicos existem há tempo, porém isso não basta, se não houver vontade política e engajamento de dois lados. A Ucrânia, marcha em direção à democracia, e este movimento é irreversível.

Brasília, 27.III.2010

Ідеї для Громади Португальськомовних Країн

Хочу передати цій Конференції братерські привітання від української громади в Бразилії та побажання щасливої, плодovитої праці.

Подаю тут декілька спостережень та ідей.

Якщо ГПК бажає міжнародного поширення, доцільно було б використати зацікавлення України й надати їй status асоційованого спостерігача. Багато українських емігрантських груп живе тепер у португальськомовному світі: у Бразилії, за 120 років – пів мільйона, у Португалії, за останні 10–20 років – 53 000 реєстровано, у Мозамбіку – 400 осіб, в Анголі, Гвінеї, і Кабо Верде живуть українські професори, лікарі, інженери...

Із другого боку, ще за радянських часів, тисячі студентів із португальськомовних країн, особливо з Африки, навчалися в українських університетах і належать тепер до еліти своїх держав.

ГПК повинна постаратися про навчання португальської мови в Україні, так як це роблять British Council, Goethe Institut, Alliance Française і Instituto Cervantes. Instituto Camões дає тільки три стипендії в Києві – це крапля в морі!

В Україні, як і в Португалії, бракує перекладачів обоїх мов не тільки в суді, у шпиталях і в'язницях, але навіть при офіційних імпрезах, які торкаються українських справ. Португальці користуються російськими перекладачами, які часто навіть добре не знають португальської мови...

Очевидно, вина з обох боків, бо Україна до сьогодні не має вчителів української мови для чужинців. Оновлюючий рух повинен бути взаємний. Україна спосібна багато пропонувати португальськомовним країнам у ділянках технологій, господарства, промислу. Співпраця Бразилії з Україною може служити за взірець.

На культурній ниві також багато дечого можна бажати.

У кожному разі, у журналі “Всесвіт” португальськомовна література більше представлена, чим українська в португальськомовному світі. “Люзіяди” Камойнша вже існують в українському перекладі Михайла Литвинця, тоді коли “Кобзар” Тараса Шевченка чекає ще на свого люзитанського перекладача... Між іншим, видавництво “Дніпро” просить Інститут Камойнша допомоги перевидати до 10 червня (День Камойнша!) українськомовний переклад “Люзіядів” Литвинця, бо перший і останній з накладом 3 500 примірників з 1987 року давно вичерпаний. Видавництво “Дніпро” жде на відповідь.

Підсумовуючи сказане: ГПК і Україна повинні більше зблизитися, бо лінгвістичні, літературні, економічні, технологічні взаємини давно існують, але все це не вистачає, як довго не буде політичного обопільного зобов'язання. Україна прямує до демократії, і цей рух – безповоротний.

СТАТТІ

МОЇ БІБЛІОТЕКИ

Невиголошена доповідь на посвяченні
нової бібліотеки в Києво-Могилянській Академії

Бібліотеки то – гніздо культури кожної нації,
її гордість і окраса.

В моїм житті закарбувалися спогади про деякі
бібліотеки, і з вдячністю згадую їх тут сьогодні.

Перш усього бібліотеку Тюбінгенського
Університету, з якої черпали мудрість Гельдерлін,
Улянд і Шеллінг, єдину в Німеччині, що не по-
страждала у війні, і звідки в голодні п'ятдесяті роки
я позичала необхідний до студій матеріал, бо про
особистий тоді не могло бути й мови. Студенти
обмінювалися потрібними книжками, яких ніде не
можна було купити, а перед власністю бібліотеки
стояли довгі черги.

Минули післявоєнні переживання. Я опини-
лася в Бразилії. В Ріо-де-Жанейро, про головному
бульварі Ріо Бранко, побіч міського театру, кра-
сується гарна стара бібліотека з високими кам'я-
ними сходами, де зібрані духовні цінності світу,
між ними перше видання Біблії Гуттенберга й
перше видання “Люзіядів” Люїса Камойнша, які
привіз із собою імператор Жоан VI. Між Португа-
лією й Німеччиною, особливо родиною Фугтерів,

ще в XVI столітті існували торговельні зв'язки, і багата тоді Португалія могла придбати найстаршу друковану книгу Європи.

Північні Штати Америки пропонували Бразилії за ті дві книги нову величаву садибу бібліотеки з різними технічними поліпшеннями й цілим апаратом фахівців для її утримання й обслуги, але Бразилія чемно відмовила. За пів століття мого перебування в Ріо-де-Жанейро, там назбиралося вже досить українки, бо з кожного видання, за державним декретом, два примірники дістаються Національній бібліотеці.

Під час моїх подорожей по світу я відвідала славну бібліотеку міста Мехіко, оздоблену ззовні прекрасними мозаїками, що здалека притягають відвідувачів, і тоді подумала, що слід поєднувати духовну й конкретну красу також у кожній книзі, себто дбати не тільки про її зміст, але також про її зовнішній вигляд, щоб книжка поєднувала в собі різні виміри естетики.

Цікавими також були мої відвідини бібліотеки найбільшого університету Африки, Аль-Хасару, у Кайро, де знаходиться велика колекція арабських мініятур, але про цю подію я вже писала у своїй книзі “Спогади”, отже, не буду їх тут повторяти.

Не можу також оминати Конгресової бібліотеки, найбільшого збірника книг світу, бо з нею пов'язане одне моє переживання.

Коли в 60-их роках я відвідала Київ, професор А. Білецький просив мене роздобути йому на Заході граматику індіанського племені н'єнгату. Я обіцяла, бо бажала якнайбільше помагати Україні, яка тоді, як відомо, майже не мала культурних контактів за межами Радянського Союзу. Завдання, однак, не показалося легким. Існують на світі всього два примірники тієї граматики: один у Національній бібліотеці в Мадриді, другий – у Конгресовій бібліотеці у Вашингтоні. Я довідалася, що можна замовити мікрофільм і дати зробити копії, що і здійснено. Пригадую собі щасливе сьйво очей професора Білецького, якому я наступного року вручила копію бажаної граматики.

І вкінці я вирішила передати свою власну книгозбірню бібліотеці Києво-Могилянської Академії, якою горджуся перед чужинцями. Пересилка книжок повільна й копітка справа, завдання коштовне. Але все ж таки вже переслано понад 1 300 примірників, і надіюся, що зможу продовжувати акцію мимо труднощів з митницею, яка відіслала мені вже раз назад до Ріо-де-Жанейро дорогу, важку пачку без переконливого оправдання.

Бо Києво-Могилянська Академія – мій рідний дім, якому належать моя любов і мої старання.

24.05.2007

ЗАПОВІТ МАЙСТРА

Видавництво “Смолоскип” обдарувало українську культуру епохальним виданням двотомника “Література та переклад” авторства Григорія Порфировича Кочура.

Григорій Кочур – всім відомий як феноменальний знавець багатьох мов з енциклопедичним знанням їхніх літератур і всіх подробиць довкола них. Його есеї, критики, коментарі читаються як прецікавий роман, повний прецизійних і часто несподіваних спостережень та доброзичливого гумору. Автор не перехвалює, тільки справедливо оцінює всі нові здобутки на полиці (а часто з відомих причин) під полицею книгарень, ретельно обмацує кожен переклад і його вартість.

Що відразу кидається в очі, це – незвичайна безпретензійність геніяльного автора, який скромно ставить себе в тіні Максима Рильського й Миколи Зерова, віддаючи своїм учителям перше місце перекладачів світової літератури світового розміру. Від тих великих майстрів слова Григорій Кочур перейняв любов до плінності перекладу, до його суворої простоти, відкидаючи всякі особисті втручання перекладача з його “кучерявіс-

тю”, що делікатно закидає тут і там. Це попало також й Ігореві Костецькому, якого автор дуже поважав, зазначивши, що його ремарки – “бунт навколішках”.

Читач усміхнеться, прочитавши деякі пасажі Кочурових зауважень. Хай прикладом стане рима до слова “листя” в перекладі Костецького до “Осінньої пісні” Верлена, де ліричний герой “хилиться охвістям”. Коментар Кочура: “Досі вважалося, що він з породи безхвостих, отже, і “охвістя” проти доброго смаку, що мусить іти в парі з талантом і сміливістю.”

Григорій Кочур не схвалює “балакучости” в перекладах, наприклад, Владислава Сорокомаї, який воліє свої власні й на багато ширші розміри вірша, замість дотримуватися розмірів оригіналу, що викривлює його характеристику.

З другого боку, небезпекою стає надмірне скорочення якогось пасажу. Як приклад автор наводить переклад Т. Бохенського. Ідеться про вірш “У теплі дні збирання винограду” М. Рильського, де “світи щодня ляпаду Кіпріді добрій” перекладено: “щодня жмені квітів і дим Кіпріді”, так, начебто лікар, що після огляду хворого, нашкрябавши рецепта й ідучи мити руки, надбало кидає: ”Тричі на день порошки, увечері компрес”.

Автор вимагає якнайщільнішого зв’язку з оригіналом, як у думці, так і у формі вірша. Всілякі відхилення відкидає як недоліки перенестися в авру

оригіналу, недбальство, а то і як зневагу до автора. Переклад має віддати повний образ первинности, всі її пахощі й прянощі, всю її одноразовість.

Чого найбільше вимагає майстер, це – любов і старання над рідною мовою. Він дбайливо перечитував кожен текст. Ось, наприклад, у коментарі С.А. Крижанівського “Неоклясичний марш” є така ремарка: “Навіть у часи найбільшого захоплення неоклясицизмом, він (Рильський) не вкладається повністю в її теоретичний постулят”.

Григорій Кочур ляконічно завважує: “Залишимо на сумлінні коментатора оце жіноче “ї” застосоване до неоклясицизму, іменника виразно чоловічого роду”.

Таких прикладів у книзі багато.

Перекладач мусить поширювати свої знання української лексики і бездоганно володіти граматиною рідної мови, скромно ховаючи свою особу за своїм ділом.

У цьому глибокий заповіт майстра Григорія Кочура.

**КНИЖКА ПРО СПІЛКУВАННЯ З ТВАРИНАМИ,
АРХЕОЛОГІЮ Й БАГАТО ДЕЧОГО БІЛЬШЕ**
(Лариса Крушельницька: “Звірятка в моєму житті”.
Львів, Видавництво “Астролябія”, 2009).

Мені не відомий жоден інший сучасний твір того жанру, щоб із таким чаром полонив читачів різного віку, розказуючи незвичайні життєві пригоди авторки з тваринами.

Сьогоднішня людина часто відірвана від тваринного світу. Пригадую собі одну дівчинку, яка панічно боялася... курки, бо до того часу мала до діла виключно з курчатами на своїй тарілці... Спілкування із тваринами, особливо в містах, щораз трудніше, і люди воліють не мати дома звірят, бо то означає додаткову працю, невигоду й видатки. Очевидно, то значить також відчуження людини від природи.

Бувають також випадки збиткування над звірятами, ще одна аномалія, особливо в нерозвинених народів і одиниць. Я бачила на базарі в Тегусігальпі живих ігуан, які правлять у Гондурас за смачний полумисок, з позашпіваними ротами, щоб не кусали. Що вони були ще живі, давали знак їхні животики, які рухалися при диханні... Або й тут, у Ріо-де-Жанейро, хлопчури зв'язали двом котам хвости, облили їх бензиною й запа-

лили, любуючись їхнім навіженим нявкотом і безумною втечею на всі боки... Ось така собі забава! Тоді питаєш себе: де ділося в людині людяне серце, нормальне почування солідарности з нашими супутниками життя? Адаже тварини відчувають і біль, і голод, симпатію й антипатію, тільки, мов немовлята, не вміють нам цього сказати. Однак вони вдячні за опіку, за ласкавість, а їхня вірність могла б правити також і нам за приклад.

Дбайливо видана книжка Лариси Крушельницької, ілюстрована акварелями авторки, розказує про різних звірят, з якими нав'язала вона спілкування в родині, чи у воєнний час виселення до Німеччини, чи під час археологічних експедицій. Читач переживає різні життєві стадії дитини, дівчинки й молодої жінки разом із пригодами молодих археологів у пошуках доказів старовинних культур нашого краю, і мимохіть він попадає в уявне спілкування з групою молодих ідеалістів, які в тяжкі часи політичних аварій в Україні, разом зі своїми друзями-звірятами, боролися за краще існування.

Оповідання Лариси Крушельницької розказують про вірних товаришів її прецікавого життя: ворону Чорну, kota Мацька, божественного пса Папая, про материнських курей, що ховали під крилами новонароджених покинутих котенят, й інші дивовижі, описані з теплотою серця й достойні товаришувати з оповіданнями Конрада Льоренца, засновника досліджень порівняльної поведінки.

ДОПОВНЕННЯ ДО БІОБІБЛІОГРАФІЇ ВІРИ ВОВК

1. Оригінальна українськомовна творчість в окремих виданнях

Віра Вовк: ПІВНІ З БАРСЕЛОША, поезії, обкладинка ВВ. Ріо-де-Жанейро—Київ: Родовід, 2004, 45 с.

Віра Вовк: МАЇВКА ДЛЯ БОГОРОДИЦІ КОРАЛІВ, поезії. Обкладинка: ікона Богородиці Коралів, музика ВВ. Ріо-де-Жанейро—Київ: Родовід, 2004, 31 с.

Віра Вовк: ВІКНО НАВСТІЖ – A JANELA ABERTA. Короткі оповідання українською й португальською, обкладинка й 14 витинанок: ВВ. Ріо-де-Жанейро—Київ: Родовід, 2005, 60 с.

Віра Вовк: СЬОМА ПЕЧАТЬ, теми, обкладинка й 12 витинанок: ВВ, редакція Валерія Шевчука. Київ—Ріо-де-Жанейро: Родовід, 2006, 50 с.

Віра Вовк: КАРАВЕЛА, повість, редакція Валерія Шевчука й Теодозії Зарівної, обкладинка: мозаїка з Остії. Львів: БаК, 2006, 91 с.

Віра Вовк: НАПИС НА СКАРАБЕЮ, оповідання, редакція Марії Кривенко, обкладинка: ВВ. Львів: БаК, 2007, 118 с.

Віра Вовк: КОЛЯДА НА ЩЕДРИЙ ВЕЧІР, повість, редакція Богдана Залізняка і Ярослава Татомира, обкладинка: ВВ. Ріо-де-Жанейро—Львів: БаК, 2008, 114 с.

Віра Вовк: РОМЕН-ЗІЛЛЯ, поезії, обкладинка ВВ. Дніпропетровськ: Бористен, 2007, 62 с.

Віра Вовк: МАСКАРАДА, оповідання, обкладинка Ладі-Аріяни Ніжанківської-Кукс. Київ: Факт, 2008, 284 с.

Віра Вовк: ПІСНЯ СИРЕНИ, поезії, обкладинка й ілюстрації Валтера Баччі. Ріо-де-Жанейро–Київ: Contraste, 2010, 53 с.

Віра Вовк: ТОТЕМ СКАЛЬНИХ СОКОЛІВ, роман, редакція Ярослава Татомира, обкладинка: ВВ. Львів: БаК, 2010, 113 с.

Віра Вовк: МЕРЕЖА, спогади, обкладинка: ВВ. Львів: БаК, 2011.

2. Оригінальні видання чужими мовами

Wira Wowk: MIŁOŚNY LISTY KSIĘŻNEJ WERONIKI, Przekład z języka ukraińskiego: Tadeusz Karabowicz. Lublin–Hala–Białystok, w-wo “Prymat”, 2003, 59 s.

Wira Wowk: AQUARELAS, poesias, aquarelas e desenhos de Theresia de Oliveira. Rio de Janeiro, editora “Velha Lapa”, 2005, 87 p.

Wira Wowk: O CANTO DA SEREIA, com capa e 11 pinturas no pano de Walter Bacci. Rio de Janeiro, 2008, 55 p.

3. Переклади з української літератури чужими мовами в окремих виданнях

A. Португальською мовою:

Iryna Jylenko: EVANGELHO SEGUNDO ANDORINHA, antologia poética, edição bilingue, seleção, comentários e tradução de Wira Wowk. Rio de Janeiro, “Velha Lapa”, 2005, 99 p.

Viktor Kordún: SOLSTÍCIO, poesias, prefácio e tradução de Wira Selanski, capa: WW. Rio de Janeiro, “Velha Lapa”, 2006, 60 p.

O GRUPO DE NOVA YORK, antologia de lírica, uma ilustração de Yury Solovy, capa de WW, tradução, prefácio e biografias de Wira Selanski. Rio de Janeiro, “Velha Lapa”, 2008, 74 p.

Dmytró Pawlytchko: NÃO GRITES PARA MIM, OCEANO, poesias, edição bilíngue, tradução do ucraniano de Wira Selanski, introdução de Rostyslav Tronenko, postfácio de Aline Hall. Lisbôa, “Sete Caminhos”, 2008, 108 p.

Helena Kolody e Wira Selanski: SINOS, Antologia da Lírica Ucraniana, prefácio de Rostyslav Tronenko, introdução, comentários e notas biográficas de Wira Selanski, capa: WW. Rio de Janeiro – Lisbôa, editora “Contraste”, 2009, 375 p.

Wira Wowk: VIDEIRA, Pequena Antologia da Nova Lírica ucraniana, edição bilíngue, com notas bio-bibliográficas, capa WW. Rio de Janeiro, “Contraste”, 2009, 115 p.

Б. Німецькою мовою:

NEW YORKER DICHTERGRUPPE, Anthologie der Lyrik, Übersetzung aus dem Ukrainischen, Vorwort und Biographien: Wira Selanski, Umschlag WW, Illustration: Jurij Solowij. Rio de Janeiro, “Velha Lapa”, 2008, 96 S.

4. Переклади українською мовою з чужих літератур в окремих виданнях

Віра Вовк: ЗЕЛЕНЕ ВИНО (Wira Wowk: VINHO VERDE), Антологія модерної португальської та бразилійської поезії, двомовне наново опрацьоване видання, довідки

й біографічні дані. Обкладинка: ВВ. Ріо-де-Жанейро: “Contraste”, 2009, 187 с.

Віра Вовк: СОБАКА З БЛЯШАНКОЮ НА ХВОСТІ, Бразилійські оповідання. Вступ, довідки, біографічні дані. Обкладинка: ВВ. Ріо-де-Жанейро: “Contraste”, 2009, 79 с.

5. Українськомовна творчість у пресі й антологіях

ПИСАНІ КАХЛІ. “Зерна”, Париж–Цвікау–Львів, 2003, ч. 6–7.

МИХАЙЛИК – КУЧЕРИК. Київ, “Соняшник”, ІХ, 2003.

ЯБЛУКО. Нью-Йорк, “Наше Життя”, 2 с., ІІ, 2004.

СВІТЛАЙ ПАМ’ЯТІ ОЛЕНИ КОЛОДІЙ. Курітиба, “Хлібороб”, ІІІ, 2004.

ДОСВІТНЯ ЗОРЕ /вірш і музика/. Курітиба, “Хлібороб”, ІІІ, 2004.

МАЇВКА ДЛЯ БОГОРОДИЦІ КОРАЛІВ у “На Щедрий Вечір” (Збірник у пошану Євгена Сверстюка), Луцьк: “Терен”, 2004.

ОМЕЛЯН НИЖАНКІВСЬКИЙ, НА СТАНЦІЇ В РАКОВСЬКИХ /спомини/. Дніпропетровськ, “Бористен”, ч. 9, 2006.

Галина Кирієнко: НА ЛУЗІ ГОСПОДНЬОМУ. Львів: Свічадо, 2007. ВВ: МОЛИТВА /Маріє, квітко/, МОЛИТВА /Святий Миколаю/, СВЯТИЙ МИКОЛАЙ, КАПЛИЧКА, “наш день – кільчення”, “у горні сонця”,

- БЛАГОВІЩЕННЯ, ВОСКРЕСІННЯ, УСПЕННЯ,
ПЕРЕД ЯСЛАМИ.
- ХРЕСТОНОСЕЦЬ, ФРАНЧЕСКО /оповідання/. Київ,
“Наша Віра”, III, 2007.
- ЯЛИНКА, РІЗДВЯНА ЛЕГЕНДА. Київ, “Наша Віра”, I,
2008.
- В ЛІСАБОНІ РОЗЦВІТАЛА ЖАКАРАНДА. Курітиба,
“Хлібороб”, VII, 2008.
- СВЯТИЙ МИКОЛАЙ І ПАСТУШОК. Київ, “Наша Віра”,
XII, 2008.
- ВОСКРЕСІННЯ, КРАШАНКИ у: Надія Даниленко: ВЕ-
ЛИКДЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ. Ніжин, 2009
- Віра Вовк: ЗАПОВІТ МАЙСТРА. “Слово Просвіти”, 30.
VII. 2009.
- Віра Вовк: КНИЖКА ПРО СПІЛКУВАННЯ З ТВАРИ-
НАМИ. “Літературна Україна”, 2010.
- ПЕРЕД ЯСЛАМИ, ЛЕГЕНДА ПРО ХРИСТОФОРА у:
Зоя Жук: ПЕРЕД БОЖИМИ ЯСЛАМИ. Львів: Сві-
чадо, 2009.

6. Чужомовна творчість у пресі й антологіях

- Wira Wowk: BALADA O BAROKOWYM ANIELE,
“kobiety zawierają umarłych”, “jakby wysypać na progę”,
ВУК, przetłumaczyła Karina Bereza. Rzeszów, “Fraza”,
2003, s. 9–11.
- Wira Wowk: A JANELA ABERTA. Curitiba, “O Lavrador”,
I–XI, 2005.

Wira Wowk: “Iargamente abro a janela”. Rio de Janeiro, UAPÊ, “Poesia Viva” nr. 38, XI, 2008.

Tadeusz Karabowicz: SCALANIE ROZBITEGO ŚWIATA, Twórczość literacka ukraińskich poetów emigracyjnych “Grupy Nowojorkskiej”. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 2008, 287 s.

7. Переклади українською мовою з інших літератур у збірниках і пресі

Рубен Фонсека: ПРОХАННЯ /оповідання/. Курітиба, “Хлібороб”, IV, 2003.

Ракул де Кейроз: БЕЗБОЖНИК /оповідання/. Курітиба, “Хлібороб”, XII, 2003.

Маріо де Андраде: РІЗДВЯНІЙ ІНДИК /оповідання/. Курітиба, “Хлібороб”, I, 2004.

Жозе Жота Вейга: ЗАГУБЛЕНА МАШИНА /оповідання/. Курітиба, “Хлібороб”, V, 2004.

Карлос Друммон де Андраде: БОЖЕВІЛЬНА /оповідання/. Курітиба, “Хлібороб”, VI, 2004.

Олена Колодій: ГОЛОС КОРИННЯ, ЕМІГРАНТ / поезії/. Курітиба, “Хлібороб”, X, 2004.

8. Статті, рецензії, передмови українською мовою

РІКА НЕВІДОМОЇ ГЛИБИНИ (про поезію Олени Колодій). “Сучасність”, VII–VIII, 1975, с. 57–74.

ПАЛОМНИЦТВО КРИЗЬ ПОЕЗІЇ ОЛЕНИ КОЛОДІЙ у
“БЕЗКОНЕЧНЕ СВІТЛО”, с. 23–50, Курітїба, 1997.

ПОРТУГАЛЬСЬКА І БРАЗИЛІЙСЬКА МОДЕРНА ПОЕ-
ЗІЯ, Передмова й біографічні дані в “ЗЕЛЕНЕ ВІНО”.
Нью-Йорк, “Пролог”, 1964, і Ріо-де-Жанейро, “Contraste”,
2009.

СОБАКА З БЛЯШАНКОЮ НА ХВОСТІ, Бразилійські
оповідання, передмова й біографічні дані. Ріо-де-Жанейро,
“Contraste”, 2009.

9. Наукові праці, есеї й передмови чужими мовами

METAMORPHOSE DE PROMETEU em “Letras em Processo”.
Rio de Janeiro, 1959, p. 64–70.

A CULTURA MEDIEVAL NA EUROPA. Rio de Janeiro, “Serviam”,
1959, p. 119–128.

Prefácio a GIRASSOL, Moderna Poesia da Ucrânia. Rio de Janeiro,
“Companhia Brasileira de Artes Gráficas”, 1966.

ROTEIRO DE LITERATURA UCRANIANA, introdução e notas
biográficas em VIBURNO RUBRO. Rio de Janeiro, “Companhia
Brasileira de Artes Gráficas”, 1977.

A CANÔA NO MAR /Contos ucranianos/, notas biográficas. Rio
de Janeiro, “Companhia Brasileira de Artes Gráficas”, 1972.

GALOS BORDADOS /Contos ucranianos/, notas biográficas. Rio
de Janeiro, “Companhia Brasileira de Artes Gráficas”, 1972.

Iryna Jylenko: EVANGELHO SEGUNDO ANDORINHA, in-
trodução, comentários. Rio de Janeiro, “Velha Lapa”, 2005.

SOLSTÍCIO DE VIKTOR KORDÚN em Viktor Kordún:
SOLSTÍCIO. Rio de Janeiro, “Velha Lapa”, 2006.

O GRUPO DE NOVA YORK em O GRUPO DE POETAS DE
NOVA YORK e notas biográficas. Rio de Janeiro, “A Velha
Lapa”, 2008.

NEW YORKER DICHTERGRUPPE, Vorwort und Biographien.
Rio de Janeiro, “Velha Lapa”, 2008.

SINOS, Antologia da Poesia Ucrâniana, introdução e biografias. Rio
de Janeiro – Lisboa, “Contraste”, 2009.

VIDEIRA, Pequena Antologia da Nova Lírica Ucrâniana, introdução
e notas biográficas. Rio de Janeiro, “Contraste”, 2009.

10. Недруковані матеріали українською мовою УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

БАЛЯДИ Й. В. ГЕТЕ

ПОВТОРНІ МОТИВИ У ТВОРАХ ТОМАСА МАННА

ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО

11. Недруковані статті й рецензії з інших літератур

AS BALADAS DE GOTHE E SCHILLER

O CONTO POPULAR ALEMÃO

SOZIAL-POLITISCHE KRITIK IM WERKE VON WALTHER
VON DER VOGELWEIDE

A OBRA POÉTICA DE FRIEDRICH NIETZSCHE

O CLIMA ONÍRICO EM “HEINRICH VON OFTERDINGEN”
“DOKTOR FAUSTUS” DE THOMAS MANN
200 ANOS DE IRMÃOS GRIMM
FAUSTO NA LITERATURA EUROPEIA
O MITO DE FAUSTO NOS ROMANCES DE DOSTOI-
EVSKI, MANN E GUIMARÃES ROSA
DEUTSCHE EPISCHE MARIENDICHTUNG IM MITTEL-
ALTER
A INVERSÃO DA IDÉIA DO SANTO GRAAL NO
“CASTELO” DE FRANZ KAFKA

12. Недруковані переклади з української мови

А. Німецькою:

Wira Wowk: UKRAINISCHE LEGENDEN

Wira Wowk: GLASFENSTER

Teodosia Sariwna: KLEINSTÄDTISCHE FABELIEN

Serghij Dziuba: “Auf der silbernen Hand”, “Auf einer Insel”, “Lebt lange”, “Verneinte Schöne”, “Menschen, seid still”, “In der Ecke eine Gitarre”.

Tatiana Dziuba: “Der Tag wich”, “Und es wird stille”, “Die Zeit verrinnt wie Salz”, “Prinzessinnen wurden immer”, “Ich wähle Nummern”.

Igor Kaczurowskyj: SANKT WOLFGANG

Б. Португальською:

Yury Dachkevych: PELOS OLHOS DE DOIS ARTISTAS.

Oles Dyak: 6 Aforismos.

Pauló Salevytch: “raio de luz”, “não foi nos dado”.

Mykhailo Yuryk: COMEÇO DE INVERNO.

13. Недруковані переклади з інших літератур

А. З польської на португальську:

Jacek Selański: A AVENTURA DA VILA DO MAR.

Б. З німецької на португальську:

Bertolt Brecht: ESTÓRIAS DO SENHOR KEUNER (coordenação).

В. З французької на португальську:

Eugène Ionesco: A CANTORA CARECA (cena 4).

Г. З англійської на португальську:

Levon Miridjanian: KOMITAS, O PASTOR DE CANÇÕES.

Ґ. З італійської на українську:

Алессандро Манзоні: НАРЕЧЕНІ.

Д. З французької на українську:

Шарль Бодлер: ДО ТЕОДОРА З БАНВІЛЬ.

Едуард Дюжарден: СТЯТІ ЛАВРИ (фрагмент).

Е. З німецької на українську:

Вільгельм Гавзенштайн: СТАВЛЕННЯ БОДЛЕРА.

Ґер Коссовскі: РАЙНЕР МАРІЯ РІЛКЕ І “ДУЇНСЬКІ ЕЛЕГІЇ”.

Романо Ґуардіні: ОБ’ЯВЛЕННЯ БУТТЯ

14. Недрукована оригінальна чужомовна творчість

Португальською:

POESIAS AVULSAS: “Num dia de verão”, “Para Rui Capdeville”, “Vindas do Olimpo, as Sibilas”, “Carta de amor ao Antonio-Maria”, “Desmaiaria muita moça”, “Relembre amigos”, “Então, quando eu tiver”, “Quem descende dum pirata”, “Cada um busca sua meta”, “Onde floresce bougainville”, “É você, o Idiota, o Eterno Marido”, “Minha casa o espera”, “Uma estrangeira de além águas”.

15. Критика, довідки, шаржі

Ігор Костецький: ПРО ПАБЛА НЕРУДУ ТА ТЕ, ЩО ДОВКОЛА. “Сучасність”, XI. 1966, с. 58–59.

Юрій Тарнавський: ПІД ТИХИМИ ОЛИВАМИ. “Сучасність”, III. 1969, с.71–73, 79.

Олександра Черненко: НА МАРТІНЕСІ УКРАЇНСЬКОГО ВИДАННЯ СТЕФАНА ГЕОРГЕ. “Сучасність”, VII–VIII. 1978, с. 99–100.

Богдан Бойчук: ДЕКІЛЬКА ДУМОК ПРО НЬЮ-ЙОРКСЬКУ ГРУПУ. “Сучасність”, I. 1979.

Ю.К.: З ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У СВІТІ. “Сучасність”, VII–VIII. 1079.

К. Аронець: З ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У СВІТІ. “Сучасність”, XII. 1979.

A. Halja Horbatsch: EIN DICHTER IM WIDERSTAND. Hamburg, Gerold & Appel Verlag, 1984.

- УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ,
том І. Київ, 1988.
- Л.М.А.О.: ЗІ СТОРІНОК ПРЕСИ УКРАЇНИ. “Сучасність”, ІХ. 1988, с. 121.
- Григорій Кочур: ФЕНОМЕН МИКОЛИ ЛУКАША.
“Сучасність”, ІІ. 1989. с.22.
- Надія Світлична: ПОГРОМ З ПРОДОВЖЕННЯМ.
“Сучасність”, ІІІ–ІV. 1989.
- Святослав Гординський: ПРО ШЕВЧЕНКА У ВА-
ШИНГТОНІ. “Сучасність”, V. 1990, с. 127.
- Дагмара Дувряк: БРАЗИЛІЙСЬКИЙ “ГАНДАРАДЕЙ”
У ЛЬВОВІ. “Поступ”, VI. 1993, с. 22.
- Л. Рудик: ЛІТЕРАТОРИ ЛЬВІВСЬКОГО КРАЮ (Віра
Вовк-Селянська), 1995.
- Бібліотечні новини КМ-А: БІБЛІОТЕКА НАУКМА
ПОПОВНИЛАСЯ КОЛЕКЦІЄЮ КНИГ, випуск
ІV–VI, 1998.
- Державний Музей Українського Народного Мистецтва:
ВИТИНАНКИ ВІРИ ВОВК, Прес-реліз. Київ,
18.VII. 2002.
- Jurij Tarnawski: u “FRAZA”. Rzeszów, 2003.
- Володимир Ґалат: МІСТО НА КОЗАЦЬКИХ КІСТКАХ.
Прудентошль, “Праця”, 15.VII. 2003.
- Ярема Селянський: ЛІКАР МИТРОПОЛИТА ШЕПТИ-
ЦЬКОГО. “Гуцульський край”, 9.VIII. 2003; “Трибуна”,
15.II. 2007.

- Анна Титула: ГОРНУТИСЬ СЕРЦЕМ ПАМ'ЯТІ ЖИВОЇ.
“Гуцульський край”, 13.IX. 2003.
- Тарас Гунчак: ЛАВРЕАТИ КОНКУРСУ ЛЕСІ ТА ПЕТРА
КОВАЛЕВИХ. “Свобода”, 13.X. 2003.
- Ольга Кузьмович: ПРО СТЕЖЕЧКУ, “ДОРОГУ”, І ПЛІД-
НИЙ ШЛЯХ ВІРИ ВОВК. “Свобода”, 5.XII. 2003.
- Катерина Немира: ВРУЧЕННЯ НАГОРОД СУА. “Сво-
бода”, 19.XII. 2003.
- Ольга Кузьмович: ВІРА ВОВК ЗУСТРІЧАЄТЬСЯ З ЗЕМ-
ЛЯКАМИ У США. “Свобода”, 25.XII. 2003.
- О.Г. Остаф'єв, А.О. Дністровий: ПОЕТИ НЬЮ-ЙОРК-
СЬКОЇ ГРУПИ. Харків, Видавництво “Ранок”(Веста),
2003. ВВ: с. 101–138.
- Катерина Немира: ВІРА ВОВК. Нью-Йорк, “Наше Жит-
тя”, II. 2004, с. 3.
- ВІРА ВОВК НАГОРОДЖЕНА ОРДЕНОМ КНЯГИНИ
ОЛЬГИ. “Хлібороб”, IV. 2004.
- Посольство України в Бразилії: ПОВІДОМЛЕННЯ ДЛЯ
ЗМІ. “Хлібороб”, V. 2004.
- Теодозія Зарівна: ЛЮБОВ ЯК ЖИТТЄВЕ ЗОБОВ'ЯЗАН-
НЯ І ТОТАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ. “Вечірній
Київ”, 18.VII. 2004.
- Сергій і Тетяна Дзюби: СВІЧА ДЛЯ ДАЛЕКИХ ВІД-
СУТНІХ (інтерв'ю). “Літературний Чернігів”, ч. 3. с.
135–138.
- Марія Бернюга: ДОБРА СЛАВА ДОКТОРА СЕЛЯНСЬ-
КОГО. “Нація і держава”, 21.III. 2005.

- Ярослав Манджуга: ВІРА ВОВК З БРАЗИЛІЇ У ЧЕР-
НІГОВІ ОТРИМАЛА “ТРИУМФ”. “Літературний
Черніїв”, 10.VI. 2005.
- Павло Стокотельний: ВІРА ВОВК: НОВА КНИЖКА
“СЬОМА ПЕЧАТЬ”. “Свобода”, 16.VIII. 2005.
- Марія Ревакович: ПІВСТОЛІТТЯ НАПІВТИШ. Київ,
“Факт”, 2005. ВВ: с. 41–67.
- Ирина Тиченок-Соломко: БРАЗИЛЬСКИЙ ГОЛОС
УКРАИНЫ. “Корреспондент”, 8.10. 2005.
- О. Смольницька: ПЕРЕКЛАДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ІВАНА ФРАНКА: ПРОБЛЕМА ОРФІЧНОСТИ НА
МАТЕРІЯЛИ СТАРОНОРВЕЗЬКИХ БАЛАД (там
про КРИЛАТУ СКРИПКУ Віри Вовк). Сімферополь,
Таврійський Університет, 2006.
- Олена Трішук: УСІ МОЇ МАСКИ, ТО МОЗАЙКА МОГО
ОБЛИЧЧЯ. Чернівці, “Соняшні Кларнети” “УВ”, ч. 3.
2006.
- Pedro Harletzky: EM CURTIVA COMEMORANDO O 192 AN-
IVERSÁRIO DO GRANDE POETA. “Хлібороб”, III.2006.
- Іван Драбчук: ГРИГОРІЙ ВОВК (СЕЛЯНСЬКИЙ) СВЯ-
ЩЕНИК ІЗ СЕЛЯНСЬКОЮ ДУШЕЮ. Історичне
Прикарпаття. “Нова Зоря”, ч. 50, 2006.
- Микола Ложко: ПРЕДВІЧНЕ, ПРЕМУДРЕ. Дніпропет-
ровськ, “Бористен”. VII. 2006.
- Н. Джигалюк: АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ МІФОЛОГІЗАЦІЇ
УТВОРЧОСТІ ВІРИ ВОВК, НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ
“ПИСАНІ КАХЛАР”. Сімферополь, Таврійський Уні-
верситет, 2007.

- Фідель Сухоніс: ВИСОКИЙ І ДИВНИЙ СВІТ ВІРИ
ВОВК. Дніпропетровськ, “Бористен”, 2007.
- МИСТЕЦЬКА ПАЛІТРА ВІРИ ВОВК. “Бористен”, ч.
1, 2007.
- Ольга Смольницька: ГЕНДЕРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ У
ТВОРІ ВІРИ ВОВК “КАРНАВАЛ”, міфологічний ас-
пект. Сімферополь, Таврійський Університет, 2007.
- Михайлина Коцюбинська: ФЕНОМЕН ВІРИ ВОВК. Київ,
“Літературна Україна”, 15.ІІ.2007.
- Валерій Шевчук: В КОМПІТЕТ З ПРИСУДЖЕННЯ НА-
ЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.
“Літературна Україна”, 15.ІІ. 2007.
- Наталія Кобилецька: ВІРА ВОВК РОЗШИФРУЄ
НАПИС НА СКАРАБЕЮ. “Високий Замок”, 12.ІІІ.
2007.
- ВІРИ ВОВК – 80. Київ, “Наша Віра”, VI. 2007.
- Катерина Гречин: ВІДКРИВАЙМО ДЛЯ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКУ ДІЯСПОРУ. “Аудиторія”, 30.V. 2007.
- НАШІ ГОСТІ: ВІРА ВОВК. “Трембіта” (Інформативний
вісник Українського Товариства Швейцарії), ч.10,
2007.
- Тарас Шевченко: УКРАЇНСЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ ВЕЧОРИ
В ЧИКАГО. “Свобода”, 26.X. 2007.
- Богдан Залізняк: РІКА ЖИТТЯ ВІРИ ВОВК (Інтерв’ю).
“Українське Слово”, 30.X. 2007 і “Літературна Україна”,
3.IV. 2008.
- КАРНАВАЛ У РІО. “Бористен”, II. 2008.

- Дмитро Павличко: ЯК ЗОРЯ В ДОЛОНІ БОГА. “Літературна Україна”, 13.ІІ. 2008.
- Ярема Селянський: ВЕЛИКА РОДИНА ГРИГОРІЯ СЕЛАНСЬКОГО. “Вперед”, 15.ІІ. 2008
- Ярема Селянський: БДЖОЛА З-ЗА ОКЕАНУ. “Галичина”, 4.ІІІ. 2008.
- Галина Гузьо: МИКОЛА ЖУЛИНСЬКИЙ: ШЕЧЕНКІВСЬКИЙ КОМПТЕТ РОЗДІЛЕНИЙ НА “ТАБОРИ”. “Парк Культури”, 6.ІІІ. 2008.
- Роман Лубківський: НЕВИЧЕРПНИЙ МАТЕРІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ. “Літературна Україна”, 13.ІІІ. 2008.
- УКРАЇНЦІ БРАЗИЛІЇ КОЛИСЬ – ТЕПЕР – ЗАВТРА. “Хлібороб”, ІІІ. 2008.
- Оксана Филипчук: ПОЧИНАЮ ЗДОБУВАТИ ЄВРОПУ. “Культура і Життя”, 9.ІV. 2008.
- Вікторія Косточенко: ВІРА ВОВК: ЧИТАЧІ В БРАЗИЛІЇ І ПОРТУГАЛІЇ МАЮТЬ ОДНЕ ДЖЕРЕЛО: ТО Є МОЇ ВИДАННЯ. “Україна Молода”, 13.ІV. 2008.
- ЗУСТРІЧ ІЗ ВІРОЮ ВОВК. “Смолоскип”, ІV. 2008.
- Ярема Селянський: ПЛЕМІННИЦЯ МАРІЇ БРАЦАЙКО – ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ ЛАВРЕАТ. “Трибуна”, 22.ІV. 2008.
- ПАНІ ВІРА ВОВК. Лісабона, “Смолоскип”, ІV. 2008.
- Олена Дарійчук: ЖИТТЯ, ЯК КОЖЕН ТВІР, МУСИТЬ МАТИ МОТИВ. Чернівці, “УВ”, ч. 4, 2008.

- Григорій Кочур: БО ЛЮДИНУ МІРЯЮТЬ ІЗ СЕРЕДИНИ, у “Література та переклад”, том I. с. 528–529, Київ, “Смолоскни”, 2008.
- Віра Кулешір:”КРІЗЬ ТЕРНИ ДО ЗІРОК. “Гуцульський Край”, 23.I. 2009.
- Олег Коцарев: ВІРА ВОВК: МАГІЧНИЙ РЕАЛІЗМ ПО-УКРАЇНСЬКИ. ZaUA, Twitter, 10.VII. 2009.
- Людмила Таран: ПРОЧИТАЙТЕ ВИБРАНЕ ВІРИ ВОВК “МАСКАРАДА”. “Буквоїд”, 13.VII. 2009.
- Лариса Залеська Онишкевич: ТЕКСТ І ГРА, Українська модерна драма. Нью-Йорк–Львів, “Літопис”, 2009.
- Богдан Горинь: НЕ ТІЛЬКИ ПРО СЕБЕ. “Дзвін”, 1.II. 2009.
- Софія Майданська: ЕКСПЕРТИВНА ДУМКА (про МАСКАРАДУ). “Лідери літа”, 2009
- Rostyslav Tronenko: PREFÁCIO em “SINOS”. Rio de Janeiro–Lisboa, “Contraste”, 2009.
- Олег Коцарев: ПРОЗОВИЙ КАРНАВАЛ ВІРИ ВОВК (Інтерв’ю). Харків, “Уж”, ч. IX. 2009.
- Віра Кулешір: ФЕНОМЕН ВІРИ ВОВК. “Гуцульський календар”, випуск 14, 2009.
- Лариса Онишкевич: ВІРА ВОВК: МАСКАРАДА. Нью-Йорк, “Наше Життя”, X. 2009.
- Фідель Сухоніс: РІО-ДЕ-УКРАЇНА. Дніпропетровськ, “Бористен”, 30.IV, 11.V. 2010.
- Ольга Смольницька: У ПОШУКАХ КОРІННЯ, Віра Вовк. Сімферополь, 2010, с. 111.

Ольга Смольницька: ЧАР МАГІЧНОГО СЛОВА. Київ,
“Літературна Україна”, 23. IX. 2010.

Наталя Лоскотун: ДЕЩО ПРО МАТЕРІАЛІЗАЦІЮ
ТОТЕМІВ, Дніпропетровськ, “Бористен”, IX. 2010.

Ольга Смольницька: ЗЕЛЕНЕ ВИНО (VINHO VERDE),
Антологія модерної португальської та бразилійської
поезії, в У ПОШУКАХ КОРИННЯ. Сімферополь,
2010, с. 270.

Ольга Смольницька: ЛОЗА (VIDEIRA), Мала антологія
молодої лірики України, в У ПОШУКАХ КОРИННЯ.
Сімферополь, 2010, с. 274.

16. Літературні виступи й виставки

Віра Вовк у циклі “Визначні жінки України”. Київ,
20.V. 1999.

Виставка витинанок Віри Вовк у Музею Народного
Мистецтва. Київ, 6.III. 2002.

Презентація тетралогії видавництва “Родовід”. Львів,
12.III. 2003.

Літературний виступ у Бібліотеці ім. Олени Пчілки в
Луцьку, III. 2003.

Літературний вечір у приміщенні НТШ у Нью Йорку,
XII. 2003.

Літературний вечір Віри Вовк і її “Сьома печать” у Біб-
ліотеці Літератури. Київ, 8.II. 2007.

Презентація книжок “Каравела” і “Напис на скарабею”.
Львів, Палац Потоцьких, 10.V. 2007.

Літературний виступ Віри Вовк. Київ, “СМОЛОСКИП”, III. 2008.

Tarde de Poesia ucraniana, portuguesa e brasileira. Lisboa, Palácio Foz, 1.VI.2008.

17. Премії й номінації

Літературна премія імени Івана Франка за повість “Духи й Дервіші” та збірку поезій “Елегії”. Чикаго, 1957.

Літературна премія імени Івана Франка за п'єсу “Триптих”. Чикаго, 1986.

Літературна премія імени Івана Франка за містерію “Іконостас України”. Чикаго, 1989.

Літературна премія імени Івана Франка за збірку поезій “Меандри”. Чикаго, 1989.

Почесне громадянство селища Кути, 1.VII. 1998.

Грамота Дійсного Члена УВАН. Нью-Йорк, 12.X. 1998.

Премія імени Івана Франка, Львів, 1990.

Літературна премія “Благовість” за книгу поезій “Молебень до Богородиці”. Київ, СПУ, 2000.

Почесна грамота від СУА за трилогію: “Поезії”, “Проза”, “Театр”. Філадельфія, 2003.

Почесна грамота НППШ. Нью-Йорк, 24.V. 2003.

Орден Княгині Ольги III ступеня, Ріо-де-Жанейро, 20.X. 2003.

Диплом лавреата премії “Тріумф”. Чернівці, V. 2005.

- Diploma de Honra ao Mérito pela Representação Central Ucrainiano-Brasileira. Curitiba, 24.VIII. 2005.
- Диплом лавреата літературної премії імени Григорія С. Сковороди “Сад божественних пісень”. Луцьк, 7.III. 2006.
- Диплом лавреата літературної премії імени Олеся Гончара. Дніпропетровськ, “Бористен”, 12.II. 2007.
- Державна літературна премія імени Тараса Шевченка за збірку оповідань “Сьома печать”, збірку поезій “Ромен-зілля” й переклади з української літератури на чужі мови. Київ, 9.III. 2008.
- Почесна грамота від “Рідної Школи”. Львів 17.IV. 2008.
- Всеукраїнський рейтинг: Книжка року 2008: “Напис на скарабего” і “Коляда на Щедрий Вечір”.
- Номінація в журналі “Красне письменство”, (Сучасна українська проза) за “Напис на скарабего” і “Коляда на Щедрий Вечір”. 28.III. 2009.
- Номінація “Лідери літа 2009”, (Сучасна українська проза) за книжку “Маскарада”.

СВІТЛИНИ

1. Дрезден, 1942.
2. Ріо-де-Жанейро, 1962.
3. Ріо-де-Жанейро, 1966.
4. Ріо-де-Жанейро, 1972.
5. Боффало, 1972.
6. Ріо-де-Жанейро, 1982.
7. Ріо-де-Жанейро, 1958 (з Мартою Еллен Бекер).
8. Нью-Йорк, 1959. Літературний вечір ВВ. (Свген Маланюк, Святослав Гординський, Мері Душник, ВВ).
9. Вінніпег, УВАН, 1965 (Марина Рудницька, ВВ, Ніна Мудрик-Мриц, Катерина Антонович, М. Марунчак, М. Мандрика, Ярослав Рудницький).
10. Ріо-де-Жанейро, 1965.
11. Терезополіс, 1976 (з похресником Романом Нижанківським).
12. Ріо-де-Жанейро, 1966.
13. Університет Святої Урсулі, РЖ, виставка витинанок, 1978 (ВВ з Аїлею де Олівейра Гомес).
14. Вернісаж книжки “Меандри” в Домі Руй Барбоза, РЖ, 1979 (Женінья, Андре, ВВ, Зоя Лісовська).
15. Ріо-де-Жанейро, 1979 (з книжками орнітолога Гельмута Сіка).

16. Ріо-де-Жанейро, на тлі гори Гавеа (Анна Марія Мурісі, Маріна Мурісі, ВВ).
17. У Ботанічному саду, Ріо-де-Жанейро.
18. У Ботанічному саду, Ріо-де-Жанейро (з Миколою Колянківським).
19. Торонто, 1980 (ВВ, Б.Б. Федчук, Віра Ворскло).
20. Канада, зустріч зі членкинями СФУЖО.
21. Нью-Йорк, УВАН, 1982, виставка витинанок. (Гамара Булат-Чапленко, ВВ, Оксана Радиш).
22. Нью-Йорк, 1982 (із Зеноном Михайлівським і Любою Артимішин).
23. Нью-Йорк (з Йосипом Гірняком і Ліпою Добровольською).
24. Одеса, 1989 (ВВ, Г. Грабович).
25. Київ, 1990.
26. Куба. 1990.
27. Женева. (Лада Нижанківська, ВВ, Зоя Лісовська-Нижанківська).
28. Шабль, Швейцарія. (Оксана Струк, Данило Струк, ВВ, Зоя Лісовська-Нижанківська).
29. Шабль, 1995 (Олег Нижанківський, ВВ, Терезія де Олівейра, Зоя Нижанківська).
30. Corpus Christi в Кабо Фріо. Мандалі з кольорової солі.
31. Ріо-де-Жанейро, 2.І. 1992.
32. Українські пластуни з Аргентини гостями в Ріо (Перший зліва – стрієчний брат Роман Селянський).

33. Прощальний обід з товаришам Федерального Університету Ріо-де-Жанейро, 1996.
34. Курітиба, 1997. Презентація книжки Олени Колодій “Безконечне світло”.
35. Філядельфія, 2003 (ВВ, Софія Геврик, Надія Світлична, Оксана Фаріон).
36. День незалежності в Консуляті України. Ріо-де-Жанейро, 2003.
37. В Карпатах (з тіточними братами Орестом Дольним і Ярославом Татомиром).
38. Кути (Ярема Селянський, Віра Дольна, Орест Дольний, ВВ, подружжя Берніогів, Ярослав Татомир).
39. Старі Кути, Спаса (в центрі ВВ з Іриною Вінтоняк).
40. Кути. Під пам’ятником Остапа Селянського.
41. Ріо-де-Жанейро, 2004. (Консул Володимир Давиденко, ВВ, посол Юрій Богаєвський).
42. Львів, у Музеї С. Крушельницької, 2007 (Зоя Лісовська-Нижанківська й ВВ).
43. Під вітражем Чернівецького Університету.
44. Перед селом прадіда Евстахія Вовка (в центрі голова сільради Марія Паркулаб).
45. Президент Віктор Ющенко й ВВ, Київ, 9.III. 2008.
46. ВВ поруч з послом Ростиславом Троненком, Лісабон, посольство України, 2008.
47. Віра Вовк, Львів, 2008.
48. Весна 2008, у Львові.